

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Anna Burdová

**Nástup Gustáva Husáka do čela KSČ
jako počátek normalizace v médiích**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Anna Burdová**

Vedoucí práce: **PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BURDOVÁ, Anna. *Nástup Gustáva Husáka do čela KSČ jako počátek normalizace v médiích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2010. 37 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Nástup Gustáva Husáka do čela KSČ jako počátek normalizace v médiích“ zachycuje některé významné události a změny v médiích související se zvolením Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu roku 1969. Reflektuje nejen snahu vlády zpolitizovat média a následně je využít coby nástroj k prosazení ideologie strany, ale také pokusy některých novinářů a osobností soudobé kultury o rezistenci. Aby bylo snazší porozumět úsilí KSČ o převzetí plné kontroly nad médii, je práce doplněna o teoretickou část, která se stručně zabývá účinky mediální produkce na společnost.

Annotation

Bachelor thesis „The Election of Gustáv Husák to the lead of Communist Party of Czechoslovakia – The Beginning of the Normalization in Media” deals with important facts and key changes in mass media, related to the period when Gustáv Husák was elected the leader of The Communist Party of Czechoslovakia in April 1969. The thesis reflects not only government's efforts to make media political and use it as a tool to enforce the communist ideology but also endeavour of journalists and artists to bear up against its power. To better understand the content, the bachelor thesis also contains chapters describing the theory and the influence of media production on society in general.

Klíčová slova

Alexander Dubček, duben 1969, cenzura, Gustáv Husák, ideologie, kádrová politika, manipulace, média, normalizace, propaganda, srpen 1968, vliv médií.

Keywords

Alexander Dubček, April 1969, censorship, Gustáv Husák, ideology, cadre policy, manipulation, media, normalization, propagandism, August 1968, influence of media.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 63 625 znaků s mezerami, tj. 37 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Roudnici nad Labem dne 17. 5. 2010

Anna Burdová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat PhDr. Jakubu Končelíkovi za cenné rady a přínosné konzultace. Rovněž děkuji pracovníkům knihovny FSV za pomoc a vstřícnost při získávání podkladů. Poděkování patří též přátelům, kteří mi byli zejména psychickou oporou.

Obsah

OBSAH	7
ÚVOD.....	9
Cíl práce	10
Metodika práce.....	11
Diskuze tezí.....	11
MOTTO	13
PROLOG.....	14
1. ROLE MÉDIÍ V PROCESU NORMALIZACE	16
1.1 Proč se zabývat otázkou vlivu médií na recipienty v souvislosti s vládou komunistického režimu	16
1.2 Teorie o vlivu médií na společnost.....	16
1.3 Způsoby manipulace s mediálními obsahem	19
1.3.1 Cenzura	19
1.3.2 Propaganda	20
1.4 Leninský princip veřejné komunikace	21
1.5 Účinnost mediálního sdělení.....	22
2. PRVNÍ NORMALIZAČNÍ OPATŘENÍ	24
2.1 Nástup normalizace a rekonstituování právního rámce.....	24
2.1.1 Zřízení kompetentních úřadů	25
2.1.2 Kádrová politika.....	26
2.2 Nová stranická koncepce ke zvýšení ideově-politického působení médií po plénu 17. dubna 1969.....	27
2.3 Nařízení k realizaci plánů na zvýšení politicko-ideového působení médií	29
2.3.1 Usměrnění situace v tisku.....	30
2.3.2 Normalizace v Československém rozhlasu	34
2.3.3 Konsolidace Československé televize	36
3. SPONTÁNNÍ REAKCE NA ZMĚNU POLITICKÉ SITUACE	39
3.1 Postoje některých institucí	39
3.1.1 Reakce Svazu českých novinářů	40
3.2 Slovo do vlastních řad.....	40
3.2.1 Signatáři provolání Slovo do vlastních řad	41

3.3 Koordinační výbor tvůrčích svazů	42
3.3.1 Zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů	43
3.3.2 Přijetí manifestu „Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků“	44
3.4 Manifest „Nesmíme mlčet“	45
EPILOG.....	46
RESUMÉ.....	48
SUMMARY.....	48
SEZNAM ZKRATEK.....	49
PRAMENY	50
Použitá literatura	50
Internetové zdroje	53
SEZNAM PŘÍLOH	55
PŘÍLOHY	56
Příloha č. 1: Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků	56
Příloha č. 2: Manifest „Nesmíme mlčet“	58

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je období, které se ve vývoji Komunistické strany Československa stalo z politického i společenského hlediska jedním z nejdůležitějších mezníků – konec 60. let 20. století. Pohledem do této (stále ještě nedávné) historie se stáváme svědky úkazu, v němž se prolíná snaha o demokratizaci totalitního režimu s úsilím tyto snahy potlačit a normalizovat odchylky od marxisticko-leninských stanov a komunistické ideologie.

Jelikož je autorka studentkou žurnalistiky, věnuje se tato bakalářská práce výhradně politice KSČ vůči médiím. Vzhledem k tomu, jaké měl nástup normalizace v Československu společenské následky, se jedná jen o zúžený a specifický pohled na tzv. „řešení krizového vývoje“, jde však o jednu z nejdůležitějších oblastí, již KSČ v procesu normalizace věnovala značnou pozornost. Proč tomu tak bylo, vysvětluje hned první kapitola. Nese název „Role médií v procesu normalizace“ a věnuje se otázce vlivu mediálního obsahu na myšlení, vnímání a chování recipientů. Teorie o vlivu médií sama o sobě vysvětluje, proč komunisté usilovali o získání kontroly nad prostředky hromadné komunikace – aby jejich účinnosti využili ve svůj prospěch. Tato kapitola se mimo jiné zabývá i prostředky, které KSČ k normalizaci médií využívala (cenzurou a propagandou).

Druhá kapitola se již věnuje normalizaci v praxi. V úvodu se vrací k Pražskému jaru, srpnové intervenci a následnému politickému vývoji, aby tyto události byly dány do souvislosti s pozdějším vývojem. Jako příklad mohou posloužit cenzurní úřady, které plnily důležitou úlohu „normalizátora“ po plénu 17. dubna 1969, kdy byl Gustáv Husák zvolen do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, a které vznikaly právě v tomto období.

Kapitola druhá dále čtenáře obeznamuje s vládní koncepcí normalizace v médiích, která byla na dubnovém plénu přednesena a jejím následným plněním, jež spočívalo v kádrových čistkách, přísných cenzurních zásadách a manipulaci mediálního obsahu tak, aby došlo ke zvýšení „politicko-ideového působení hromadných sdělovacích prostředků“. Jaké důsledky tato opatření měla pro tisk, televizi a rozhlas vysvětlují kapitoly 2.3.1 až 2.3.3.

Po 17. dubnu byla veřejnost v názoru na změny ve vedení strany nejednotná. Třetí kapitola se z pohledu dokumentů spontánní povahy zabývá opozičními i politicky angažovanými postoji. Za pozornost stojí rozporuplné stanovisko Svazu českých novinářů, provolání „Slovo do vlastních řad“, jenž vzešlo z aparátu ÚV KSČ a jehož podepsáním se novináři přihlásili k normalizaci, a dále sugestivní manifest „Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků“ či dokument s názvem „Nesmíme mlčet“, jimiž autoři vystoupili proti nové vládě. Texty posledně jmenovaných dokumentů jsou k nahlédnutí v přílohách.

Cíl práce

Tato bakalářská práce si především klade za cíl seznámit čtenáře se zákulisím normalizační vlády – motivy a metodami komunistů k ovládnutí médií a jejich prostřednictvím i lidí.

Zvolení Gustáva Husáka do vedení ÚV KSČ znamenalo nástup skutečné a „tvrdé“ normalizace, jejíž prostředky k likvidaci demokratizačních pokusů polednové politiky působí z dnešního pohledu na jednu stranu absurdně a primitivně, na druhou udivují svou účinností a dalekosáhlými následky.

Obavy inteligence a kulturních pracovníků z umlčování svobody slova, které po nástupu Gustáva Husáka do čela vlády zaznívaly v prohlášeních a manifestech, zoufalou situaci umocňují a dokládají, že si tehdejší společnost uvědomovala důsledky, jaké bude mít normalizace – stagnaci intelektuálního vývoje, úpadek kultury, a tedy (do jisté míry) i degradaci lidskosti. Jejich obavy byly oprávněné. Dubnovým plénem ÚV KSČ byla zahájena druhá „dvacetiletka“ československé doby temna.

Autorka si tuto historickou etapu ke zpracování vybrala částečně i z osobních důvodů. Její subjektivní poznatky jsou takové, že dnešní společnost zapomíná na křivdy a zločiny, jichž se komunisté vůči občanům dopouštěli. Touto bakalářskou prací chce připomenout, že události této doby jsou historicky i lidsky nesmazatelné.

Metodika práce

Práce je založena především na odborné literatuře a studiích, které fakta o uvedeném období shrnují. K získání dostatečných informací a k docílení co největší věrohodnosti bylo ke zpracování jednoho tématu užito více titulů.

Z dobových periodik byl užit zejména ústřední deník strany – Rudé právo. Články tohoto deníku sloužily k doplnění představ o tom, jakým způsobem KSČ některé události reflektovala.

Diskuze tezí

Struktura oproti původním záměrům doznala jistých změn. Od tématu se neodchýlila, došlo pouze k přeskupení některých kapitol a podkapitol dle záměru podřídit je sledu událostí, tematickému provázání teorie s praxí a snaze dosáhnout co největší přehlednosti.

Některé kapitoly, uvedené v přihlášce teze bakalářské práce byly zcela vypuštěny, neboť jejich obsah by se překrýval s obsahem některé z dalších kapitol (v důsledku by mohlo dojít k opakování faktů či nepřehlednosti textu). To se týká např. kapitoly „2.0 Činnost cenzurních orgánů“ a jejích podkapitol, jež měly pojednávat o fungování cenzurních úřadů, jejich právním vymezení a konkrétních zásazích. Kapitola „2. První normalizační opatření“ tento okruh naplňuje – seznamuje se zákony, jimiž byl krátce po srpnové intervenci zřízen Úřad pro tisk a informace a Vládní výbor pro tisk a informace, vymezuje jejich fungování a zabývá se konkrétními zásahy po plénu 17. dubna 1969 (zastavování časopisů atp.).

Rovněž kapitola „4.0 Projevy normalizace v soudobém tisku“ byla po hlubším zvážení vypuštěna. Zamýšlená analýza jednotlivých deníků (Rudého práva, Mladé fronty a Lidové demokracie) by znamenala studium těchto periodik v delším časovém horizontu, což by bylo vhodné spíše jako samostatné téma diplomové práce. Vliv nové politiky na obsah a fungování médií ale autorka nepomíjí – i toto téma je zpracováno v druhé kapitole (kap. 2.3.1 až 2.3.3). Nezabývá se navíc pouze tiskem, ale mapuje situaci i v ostatních médiích – Československé televizi a Československém rozhlasu.

Bakalářská práce „Nástup Gustáva Husáka do čela KSČ jako počátek normalizace v médiích“ byla také rozšířena o teoretickou část (kapitola „1. Role médií v normalizačním procesu“), na níž chce autorka ozřejmit pohnutky KSČ k plnému ovládní médií.

Veškeré změny byly provedeny po konzultaci s vedoucím této práce.

Motto

„Někteří se domnívají, že všichni mají být jedné mysli, ale to není možné; je jistě správnější, moudřejší a křesťanštější, jsou-li spíše mnozí trpěni, než aby všichni byli utlačeni.“

John Milton¹

¹ MILTON, John. *Areopagitika aneb řeč o svobodě tisku*. Praha: Ing. Rudolf Mikuta, 1946, s. 67

PROLOG

Zvolení Gustáva Husáka do čela ústředního výboru KSČ v dubnu 1969 znamenalo pro tehdejší Československo počátek normalizace, tedy uvedení soudobé společenské situace do souladu s marxisticko-leninským chápáním komunismu. To bylo z pohledu konzervativních komunistů narušeno proreformní frakcí strany, jejíž zástupci aktivně prosazovali myšlenku tzv. socialismu s lidskou tváří.

Pražské jaro, jak je nazýváno období po lednu 1968 do srpnové intervence, bylo procesem, jímž se proreformní představitelé komunistů v čele s Alexanderem Dubčekem snažili postavit novou socialistickou společnost, tentokrát na demokratických základech.² Dvacet let po nastolení režimu, jenž měl vzor v sovětském modelu, přišla doba uvolnění a pokusů o nápravu komunistických zločinů z počátku padesátých let. Záminkou pro prosazení celkové reformy byla mimo jiné i dosavadní politika Antonína Novotného, prvního tajemníka ÚV KSČ (od září 1953) a prezidenta (od listopadu 1957) v jedné osobě.³ Vzhledem k prohlubující se hospodářské krizi a nejednoznačnému politickému směřování, které se na jednu stranu jevilo jako liberální, i když bylo nekompromisní, byl Antonín Novotný v lednu 1968 z funkce prvního tajemníka odvolán a na jeho místo nastoupil proreformní politik Alexander Dubček.

Polednová politika, jak se též nazývalo období po odchodu Antonína Novotného z čela ÚV KSČ, byla sovětským Politbyrem a některými českými protireformními politiky chápána jako proces rozkladu socialismu v Československu. Proto v srpnu 1968 došlo k vojenskému zásahu⁴ a vymezení dalšího vývoje československé politiky.⁵ U moci však stále zůstával Alexander Dubček, který nejenže byl pro národ symbolem Pražského jara, ale zároveň se i nadále v rámci svých možností snažil prosazovat zásady

² Podrobněji např.: KURAL, Václav a kol. *Československo roku 1968. 1. díl: Obrodný proces*. Praha: Parta, 1993. 207 s.

³ O A. Novotném a době jeho vlády např.: PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána, 2003, s. 238-261.

⁴ Více k intervenci např.: PAUER, Jan. *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy: pozadí-plánování-provedení*. Praha: Argo, 2004. 358 s. nebo též PECKA, Jindřich a kol. *Sovětská armáda v Československu 1968-1991: Chronologický přehled*. Ediční řada Studie, materiály, dokumenty, sv. 9. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 231 s.

⁵ Blíže např.: BÁRTA, Miloš a kol. *Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace*. Praha: Parta, 1993. 134 s.

polednové politiky. V zájmu protireformních komunistů tedy bylo odstranit jej z vedení ústředního výboru KSČ.

Důležitou roli v tomto ohledu sehrály občanské nepokoje z 28. na 29. března 1969. Po vítězství československých hokejistů nad mužstvem z SSSR na Mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédsku vyšli lidé do ulic oslavovat, a dát tak zároveň najevo nesouhlas se sovětskou okupací. Tyto tzv. protisovětské nepokoje urychlily výměnu prvního tajemníka, k níž nakonec došlo 17. dubna 1969.

Úlohou této práce ovšem není podrobně se zabírat událostmi, které zvolení Gustáva Husáka předcházely (zabývá se jimi pouze v kontextu reformu po dubnovém plénu). Pro hlubší studium těchto dějinných souvislostí je třeba zaměřit se na odbornou literaturu.⁶

⁶ Kromě výše uvedené literatury lze k hlubšímu studiu tohoto období doporučit též: VONDROVÁ, Jitka - NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti Československé krize 1967-1970: Září 1968-květen 1970*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Díl 4., sv. 3. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1997. 391 s.

1. ROLE MÉDIÍ V PROCESU NORMALIZACE

Abychom lépe porozuměli tomu, proč byla normalizace médií pro nové vedení strany jednou z priorit při řešení soudobé „společenské a politické krize“, musíme se nejprve zabývat otázkou vlivu médií na recipienty, tedy čtenáře, posluchače a diváky.

1.1 Proč se zabývat otázkou vlivu médií na recipienty v souvislosti s vládou komunistického režimu

Je nesporné, že média, s nimiž jsme v denním kontaktu, do jisté míry ovlivňují naše myšlení, uvažování a názory. Účinnosti mediálního sdělení si uvědomovali i komunističtí funkcionáři, kteří o fungování médií rozhodovali v období normalizace (stejně tak jejich předchůdci a jiné totalitní vlády v historii). Ostatně, dostatečným dokladem toho je např. citát tajemníka ÚV KSČ Josefa Kempného ze schůze předsednictva ÚV 6. května 1969, v němž říká, že „sdělovací prostředky [...] jsou jedním z nejdůležitějších mocenských nástrojů každé vlády a vládnoucí strany“, a je proto klíčovou otázkou, „kdo ovládá sdělovací prostředky a kdo koncipuje jejich obsah i směr jejich působení.“⁷ Toto prohlášení je zřejmě dostatečným argumentem, proto abychom se alespoň stručně zabývali teorií účinnosti médií.

1.2 Teorie o vlivu médií na společnost

Skutečnost, že média publikum ovlivňují a že má jejich produkce dopad na společnost, odborníci dokládají například na „zájmu odborné i laické veřejnosti o fungování médií, úsilí zákonodárců o regulaci mediální komunikace, snaze politiků o proniknutí do médií a lobbistů o ovlivnění médií, [...] či boj občanských aktivit proti nadměrnému násilí a

⁷ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana... dok. 325, s. 365*

*samoučelnému sexu v médiích.*⁸“ Některé body se sice vztahují spíše k současné mediální teorii a praxi, ovšem to, co je jejich podstatou – snaha ovlivnit mediální produkci, a tedy i publikum – bylo uplatňováno již dávno v historii (v kontextu společenských podmínek dané ho období).

V čem vliv médií na utváření společnosti spočívá a jaké povahy jejich působení je, nelze jednoznačně definovat, předpokládá se však, že mohou být hlavním zdrojem a formovatelem myšlenek už jen tím, že jedinci dokáží zprostředkovat informace z celého světa, o nichž by se jinak nedověděl.⁹ Odborná veřejnost se dále většinou shoduje v názoru, že se významnou měrou podílejí na socializaci jednotlivce, formování jeho osobnosti a tedy i na utváření podoby společnosti a vztahů v ní.¹⁰

Ať už je míra účinku médií na společnost jakákoliv, o její existenci není možné pochybovat. Tento jev dokládá mimo jiné i snaha o ovlivnění jejich fungování. „*Snází-li se někdo institucionálně omezovat fungování médií ve společnosti, dává tím zřetelně najevo, že považuje média za mocná a schopná šířit mezi uživatele představy a myšlenky, jež mu budou nebezpečné.*“¹¹ Z této myšlenky vycházel i komunistický režim v Československu mezi lety 1948-1989 (ale i jiné totalitní režimy ve světě). Moci médií si jeho představitelé byli vědomi, a proto jim ve svých programech věnovali nemalou pozornost. Regulace tisku a rozhlasu (později i televize) fungovala jako ochrana před protirežimními projevy a zároveň měla napomoci upevnování komunistické ideologie ve společnosti.

Tato práce se částečně zabývá také odporem médií (resp. některých jejich zaměstnanců) proti normalizačním opatřením po 17. dubnu 1969. Takový projev nesouhlasu v zásadě vychází s výše uvedené premisy, že snaha ovlivnit fungování médií souvisí se snahou ovlivnit společnost. Období tzv. „Pražského jara“ bylo uvolněním ve společenském životě, kultuře a samozřejmě v médiích. Rezistence novinářů a kulturních pracovníků po vojenské intervenci v srpnu 1968 a po dubnu 1969 byla de facto snahou o udržení demokratických zásad polednové politiky – snahou ovlivnit další politicko-společenské směřování.

⁸ JIRÁK, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003, s. 151

⁹ BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 16

¹⁰ Tamtéž, s. 15

Vlivem médií na vnímání a myšlení recipienta se v minulosti i současnosti zabývalo a zabývá mnoho teoretiků humanitních disciplín. Existuje tedy i nespočet definic, které se snaží dopad mediální činnosti na publikum vysvětlit. Jejich interpretace závisí i na tom, k jakému oboru se výzkum váže, z jaké perspektivy vztah mezi médii a jejich konzumenty mapuje, nebo na tom, v jaké době daná teorie vznikla (představy o účinku médií se mění vlivem dalších společenských okolností)¹². V této práci ovšem není možné pojednat o těchto poznacích ze široka, pro hlubší studium lze doporučit literaturu, které bylo pro tuto práci užito za účelem pochopení dané problematiky: komplexní pohled na vztah mezi médii a jejich publikem a na roli médií v životě jednotlivce i společnosti nabízí BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. 391 s.

Některé aspekty vlivu médií na společnost přibližuje též JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003. 207 s.

Dalšími důležitými učebnicemi o teorii médií jsou rovněž: MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota, 2000. 415 s., dále MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: Extenze člověka*. Praha: Odeon, 1989. 350 s. či MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002. 447 s.

Názory představitelů české politiky, vědy, kultury a médií na moc masových médií a vliv moci na média samotná nabízí v jednom ze svých tematických sborníků nakladatelství Votobia: BEZDÍČEK, Viktor - ŽANTOVSKÝ, Petr (eds.). *Média a moc*. Praha: Votobia, 2000. 151 s.

O formách a metodách cílené manipulace včetně politických, ekonomických a kulturních souvislostí pojednává ŁOWIECKI, Maciej Tadeusz - ŽANTOVSKÝ, Petr. *Manipulace v médiích*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 120 s. Stejně tak i VERICK, M. A. *Mediální monopol*. Praha: EarthSave, 2009. 213 s. a VYBÍRAL, Zbyněk *Vymoderovaný svět: Úvahy nad vytvářením nové "reality" aneb Co chce říci Tózan?: Kratší eseje a glosy z let 1993-1997*. Hradec Králové: Konfrontace, 1997. 150 s.

¹¹ JIRÁK - KÖPPLOVÁ. *Média a společnost...*, s. 154

¹² Tamtéž.

V neposlední řadě je zajímavé studium ovlivňování lidského vědomí z hlediska neurologického, viz TAYLOR, Kathleen. *Brainwashing: manipulace s myšlením – historie a současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 423 s.

Nutno však podotknout, že výčet literatury není vyčerpávající.

1.3 Způsoby manipulace s mediálním obsahem

Prostředky hromadné komunikace se v totalitních režimech stávají integrální součástí vlády. Hlavními formami kontroly a řízení jsou zde cenzura a propaganda.

1.3.1 Cenzura

Cenzura, jakožto záměrný institucionalizovaný a o politickou moc se opírající zásah do autorského záměru a informačního toku, je kontrola informací určených ke zveřejnění.¹³ Dá se dělit z několika hledisek, např. vzhledem k okamžiku, kdy do tvorby informace vstupuje (cenzura předběžná, průběžná, následná), podle toho, v jaké fázi lineárního komunikačního modelu je uplatňována (tedy je-li prováděna vůči autorovi, komunikátu, či adresátovi), je-li uplatňována vůči jedné informaci či dílu, nebo plošně (přímá a nepřímá), dělí se též podle oblasti, v jejímž zájmu je uplatňována (politická, náboženská, hospodářská, mravnostní) atd.¹⁴

V roce 1956 Frederick Siebert z americké Komise pro svobodu tisku vymezil dva typy cenzury ve vztahu k politické moci – autoritářské (později sovětské) a liberální. Zatímco libertinský model vycházel z filozofie Johna Milтона, Johna Stuarta Milla a Johna Locka a vyžadoval od médií kontrolu vládních elit a opoziční fungování, marxisticko-leninský (autoritářský) model cenzury po médiích vyžadoval roli příslušující instituce. Libertinský model přitom odmítal s tím, že „*společenská odpovědnost tisku v kapitalistických podmínkách neznámá nic jiného než odpovědnost vůči buržoazní*

¹³ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 26

¹⁴ Tamtéž.

*společnosti, tj. její vládnoucí třídě, a profesionální morálka novináře se zde nemůže projevit, protože novinář své schopnosti musí prodávat jako zboží.*¹⁵

V totalitních systémech cenzura nemá za úkol pouze potlačit materiály, které by mohly ohrozit bezpečnost státu, jsou v rozporu se zákonem či lidskými právy a svobodami, jako je tomu ve státech s demokratickým šířením. Cenzura je zde mnohem rozsáhlejší, dokonce je institucí reprezentovanou několika orgány, jejichž dohledu podléhá kromě tisku a audiovizuálních médií také kultura, společensko-publikační činnost, vědecké práce i soukromá komunikace.¹⁶ Cílem této reglementace je izolace občana od „nežádoucích“ informací z domova i zahraničí a směřování jeho názorů.

1.3.2 Propaganda

Propaganda je záměrná manipulace médií, jejímž cílem je dosažení společenské kontroly.¹⁷ Přesněji se jedná o persvazivní a systematické formování myšlenek recipientů, jejich představ, názorů, vůle, citů a chování tak, aby došlo k vytvoření žádoucího společenského a třídního vědomí.¹⁸

Stejně jako cenzura se i propaganda dá dělit z několika hledisek (např. dle stupně intenzity na totální a kontrapropagandu, dále dle formy na bílou, respektující etická pravidla, a jí protichůdnou černou, na politickou a sociální, racionalistickou a emotivní a dále např. na politickou, ideologickou, sociální, vojenskou, kulturní atd.). Rovněž propaganda je v historickém kontextu dělena na liberalistickou, která kupříkladu může sloužit politickým stranám k získání přízně voličů, a marxisticko-leninskou, jež je nástrojem k „výchově mas“.¹⁹

¹⁵ Tamtéž, s. 27

¹⁶ HAVLÍČEK, Dušan. *Věřejná informace v sovětských politických systémech*. In: KÖPPLOVÁ, Barbara - WOLÁK, Radim. (eds.) *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Praha: Radioservis, 2008. s. 115-161

¹⁷ JIRÁK - KÖPPLOVÁ. *Média a společnost...*, s.156

¹⁸ REIFOVÁ. *Slovník mediální komunikace*, s. 192

¹⁹ Tamtéž, s. 193

Komunistická propaganda (nejen v Československu po dobu jejího vládnutí, ale i v ostatních státech s tímto režimem) spočívala zejména v nároku vládnoucí strany na ovládnutí a řízení prostředků hromadné komunikace. V těchto systémech měl stát naprostý informační a názorový monopol. Podle výše uvedeného členění propagandy na základě stupňů intenzity se její uplatňování komunistickou stranou v Československu dalo charakterizovat jako totální. Neoddělitelnou součástí totální propagandy je přísná cenzura, která zasahuje jak do oblasti komunikace, tak do kultury, výchovy a vzdělávání.²⁰

Kdybychom se hlouběji zabývali prostředky, jež komunistická propaganda využívala, stála by za pozornost v souvislosti s manipulací s mediálním obsahem analýza jazykových prostředků. Tou se například ve své studii s názvem „Jazyk totalitního režimu“ zabývá doc. Karel Šebesta. Ve stručnosti lze na základě této studie informační tok komunistického režimu charakterizovat jako bipolární; ve sděleních je přísně oddělován socialistický svět od nesocialistického, přičemž socialistický (tedy „náš“) svět má narozdíl od nesocialistického nesporně více kvalit. Intenzita informace, týkající se určitého světa, závisí na tom, je-li zpráva pozitivního či negativního charakteru. Zesílena je zpráva, která pozitivně referuje o události týkající se socialistického státu, a stejně tak je tomu i u negativních sdělení ze státu nesocialistického.²¹

1.4 Leninský princip veřejné komunikace

Důležitý je také fakt, že zásady ovládnutí médií komunisty nejsou spontánní, nýbrž vycházejí z kodifikovaných leninských principů a jsou uplatňovány v obecné či zúžené podobě. Zásadami tzv. „stranické literatury“, tedy otázkou svobody tisku, se Vladimír Iljič Lenin soustavně zabýval ve svých člancích v letech 1905 až 1922. Podrobněji je

²⁰ Tamtéž.

²¹ ŠEBESTA, Karel. *Jazyk totalitního režimu*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 553-555 (XIX. – s. 6-8) [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

rozebral Dušan Havlíček ve studii „Veřejná informace v sovětských politických systémech“.²²

Leninský princip stranické literatury například nepřipouští možnost individuální literární činnosti, publikační aktivita se stává „*součástí všeobecné proletářské věci*“.²³ Tato zásada nařizuje sloužit zájmu strany, státu a lidu. Kromě tisku se vztahuje také na kulturu. Pozdější komunistické režimy sem navíc musely zahrnout nové typy médií (rozhlas a televizi).

Širší uplatnění našel bod o bezpodmínečném členství literátů ve stranických organizacích (což souvisí s jedním z dalších bodů, v němž Lenin uvádí, že „*publicisté a pracovníci hromadných sdělovacích prostředků musí být pro své sklony k „nepevnosti“ objektem zvýšeného stranického dohledu*“)²⁴. Vedoucí funkce v médiích by tedy měly být určeny výlučně členům strany. Řadoví redaktoři, kteří nejsou členy žádné stranické organizace, jsou povinni řídit se stranickými pokyny. A právě tato zásada byla důsledně naplňována v období normalizace, kdy byli „nekompetentní“ šéfredaktoři nahrazováni kádry (viz kap. 2.1.2 Kádrová politika).

Další leninské zásady například hovoří o tom, že tisk má mezi dělníky a rolníky šířit osvětu a fungovat jako agitátor a organizátor, stanovují, jak určit hranici mezi „stranickým“ a „nestranickým“, z něhož vychází i záměr regulovat informace, „*kteřé podle úsudku stranického vedení zkreslují život společnosti a ohrožují práva a zájmy revolučního lidu*“.²⁵

1.5 Účinnost mediálního sdělení

Mnozí mediální teoretikové se domnívají, že prostředky hromadné komunikace člověka ovlivňují úměrně tomu, jak často s nimi přichází do styku. Někteří odborníci například

²² HAVLÍČEK. *Veřejná informace v sovětských politických systémech*, s. 115-161

²³ Tamtéž, s. 128

²⁴ Tamtéž, s. 129

²⁵ Tamtéž.

hovoří o tzv. „vymoderovaném světě“,²⁶ tedy umělém prostředí vytvářeném médií, do něhož je recipient vtahován. Ten ovlivňuje jeho postoje, vnímání a citlivost vůči vnějšímu světu.²⁷ Je ale nutné brát zároveň v úvahu i skutečnost, že míru účinku médií na recipienta ovlivňují i další faktory; jeho sociální postavení, intelekt, výchova, prostředí, v němž žije, společenské a kulturní podmínky, z pohledu mediální produkce hraje roli i její působení v čase (dlouhodobé či krátkodobé působení určitého sdělení), je-li ovlivňování publika záměrné, nebo nezáměrné atd.²⁸

Dá se říci, že v námi sledovaném období se onen „vymoderovaný svět“ stal kulisou pro svět vnější. Komunistická strana regulovala tok informací tak, aby mediální produkce sledovala politické cíle a působila agitačně. Selektce zpráv tedy probíhala v závislosti na předpokladu, zdali bude mít informace negativní či pozitivní vliv na postoj recipientů vůči straně; ve výběru zpráv tedy pojmy, jako je objektivita či faktičnost, nehrají roli, důležitá je pouze ideová účelnost. Eliminovány jsou důležité informace, do popředí se přitom dostávají ty nepodstatné a jsou prezentovány jako „události“.²⁹ Veškeré zpravodajství je tedy jednostranné a účelové, vytváří jistou iluzi.

²⁶ VYBÍRAL, Zbyněk. *Vymoderovaný svět: Úvahy nad vytvářením nové „reality“ aneb Co chce říci Tózan?: Kratší eseje a glosy z let 1993-1997*. Hradec Králové: Konfrontace, 1997, 150 s.

²⁷ ŁOWIECKI, Maciej Tadeusz - ŻANTOVSKÝ, Petr. *Manipulace v médiích*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 21

²⁸ JIRÁK - KÖPPLOVÁ. *Média a společnost...*, s. 173

²⁹ HAVLÍČEK. *Veřejná informace v sovětských politických systémech*, s. 131

2. PRVNÍ NORMALIZAČNÍ OPATŘENÍ

Za normalizaci je obecně označováno období vlády komunistické strany od nástupu Gustáva Husáka do čela Ústředního výboru KSČ 17. dubna 1969, nicméně tento proces započal již vpádem vojsk Varšavské smlouvy na území Československa 21. srpna 1968 a následným podpisem Moskevského protokolu.

2.1 Nástup normalizace a rekonstituování právního rámce

Pražské jaro bylo jedinečnou etapou celého období vlády komunistického režimu v Československu a v socialistických zemích vůbec. Mocenská nařízení totalitního charakteru byla rušena a nahrazována demokratičtějšími formami řízení státu, což se pochopitelně týkalo i mediální politiky. V době sovětské intervence zde již neexistovala Ústřední publikační správa, neplatila vydavatelská omezení a platnosti pozbyly také seznamy s tzv. závadnou literaturou.³⁰

V Československu po dvaceti letech opět platila svoboda slova. Byl to mimo jiné i jeden z důvodů, proč k vpádu vojsk Varšavské smlouvy došlo, neboť SSSR a protireformní frakce KSČ chápali veškeré demokratizační kroky polednové politiky jako rozklad marxisticko-leninské ideologie a nepřijatelný zásah proti dosud budované vedoucí úloze strany.

V Moskevském protokolu³¹, k jehož podpisu došlo 26. srpna 1968, kremelští představitelé vládě ČSSR mimo jiné ukládali, aby nad médii opět převzala kontrolu.

³⁰ KONČELÍK, Jakub. *Cenzura*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 563 (XIX. – s. 16). [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

³¹ Pozn.: Moskevský protokol byl výsledkem jednání mezi SSSR a ČSSR, které proběhlo v Moskvě krátce po intervenci - ve dnech 23. 8. až 26. 8. 1969. Ze sovětské strany vynucené podepsání dohody, která řešila např. otázku konsolidace poměrů v socialistickém Československu, platnosti XIV. sjezdu KSČ zahájeného 22. 8. 1969, personálních změn ve straně atd., bylo prvopočátkem normalizace v Československu. - Podrobně viz např.: BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 153-198

2.1.1 Zřízení kompetentních úřadů

Již 30. srpna 1968, tedy pouhé čtyři dny po podepsání Moskevského protokolu, byl zřízen Úřad pro tisk a informace, jehož úkolem bylo centrální řízení a kontrola mediálního obsahu a fungoval rovněž jako prostředník mezi vládou a jednotlivými redakcemi.

Působnost ÚTI blíže upravoval zákon č. 127/1968 Sb.³² ze 13. září 1968. Úřad jím byl rozdělen na český (ČÚTI) a slovenský (SÚTI) a z ministerstva kultury a informací se na něj přenesly některé pravomoci.

Zákon č. 127/1968 Sb. uvádí, že úkolem Úřadu pro tisk a informace je usměrňovat a kontrolovat činnost periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků, aby nebyly narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu. Za tímto účelem „*má právo přímo nebo prostřednictvím zmocněnců ustanovených vedoucím příslušného úřadu na společný návrh vydavatele a šéfredaktora [...] zajišťovat, aby v periodickém tisku (jiném hromadném informačním prostředku) nebyly zveřejňovány informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, je příslušný úřad pro tisk a informace nebo zmocněnec oprávněn pozastavit její zveřejnění nebo jiné rozšiřování.*“ Došlo tedy k znovuzavedení předběžné cenzury.

ÚTI zanikl 21. dubna 1988 zákonem č. 60/1988 Sb.³³ Více než sedm let ÚTI existoval souběžně s Federálním úřadem pro tisk a informace (FÚTI), který byl zřízen k 1. lednu 1981.³⁴

Ke zřízení dalšího úřadu, který v pozdější době sehrál významnou roli normalizačního činitele, došlo 12. září 1968. Byl ustaven Vládní výbor pro tisk a informace (po federalizaci ČSSR roku 1969 přejmenován na Federální výbor pro tisk a informace),

³² Viz např. Československá socialistická republika. *O některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 36, č. 127, s. 2. [on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1523>

³³ Viz např. Československá socialistická republika. *O změnách v organizaci a působnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1988, částka 10, č. 60, s. 1-4. [on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1988/sb10-88.pdf>

³⁴ Československá socialistická republika. *O zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1980, částka 45, č. 180, s. 6. [on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1996>

jehož úkolem bylo posuzovat mediální obsah a vydávat návrhy zákonů.³⁵ Tento dvanáctičlenný orgán zanikl na počátku 70. let.

Kromě dohledu na dodržování platných zákonných norem měly tyto úřady vliv na orientaci mediálního obsahu, personální obsazení redakcí a spravovaly periodický tisk (registrace, finanční záležitosti atd.). Kontrolovaly a vyhodnocovaly obsah českých, slovenských i zahraničních médií a sledovaly jejich vliv na veřejné mínění. O výsledcích svých analýz pak informovaly vládu.

Po zvolení Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ se činnost ÚTI a FVTI zintenzivnila. Díky práci cenzorů došlo záhy po plénu 17. dubna 1969 ke zrušení hned několika časopisů (Reportér, Listy, Zítřek a dalších, viz kap. 2.3.1 Usměrnování situace v tisku). Mezi lety 1969-1971 došlo k zastavení více než sto padesáti periodik.³⁶

2.1.2 Kádrová politika

Jedním ze způsobů, jímž KSČ zajišťovala správný chod veškerých institucí, bylo obsazování vedoucích funkcí spolehlivými a angažovanými příslušníky strany – tzv. kádry. Jednalo se o funkcionáře, kteří byli nositeli vědeckých hodností či vysokými armádními důstojníky, úlohu však hrálo především třídní zařazení pracovníka, jeho komunistické uvědomění a oddanost socialistickému zřízení.³⁷ Dosazováním těchto kompetentních lidí na vysoké posty si KSČ zajišťovala, že dané pracoviště bude fungovat dle představ strany a bude plnit požadované úkoly.

Vývoj kádrové politiky byl závislý na vývoji v samotné straně. Například v roce 1968 došlo k uvolnění a oproti uplynulým letům se více než kdy jindy kladl důraz na odbornost spíše než na oddanost straně.

Již po srpnové intervenci se ale situace začala měnit a na důležitá místa byli povoláváni lidé, kteří měli jistou příslušnost ke straně. Jejich úlohou bylo zejména zajišťovat správný chod institucí v době společenského napětí po okupaci.

³⁵ KONČELÍK. *Cenzura*. s. 564 (XIX., s. 17)

³⁶ Tamtéž, s. 565 (XIX., s. 18)

Po nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 se kádrová politika začala uplatňovat nejpřísněji. Celková kádrová přestavba se stala základem konsolidace. Důsledně se začala plnit zejména na počátku 70. let. Zpráva příslušného sekretariátu ÚV KSČ z počátku roku 1972 uvádí, že podle neúplných informací ze svých míst muselo odejít 1200 novinářů, což bylo neúplné a navíc ne zcela konečné číslo.³⁸

Předsednictvo ÚV KSČ přijalo 6. listopadu 1970 usnesení, podle kterého byla nutná výměna všech vedoucích pracovníků, kteří v letech 1968-1969 nebyli schopni čelit „krizovému vývoji“.³⁹ Jejich místa byla vyhrazena straníkům, kteří v daném období prokázali svou „politickou vyspělost“ a pomáhali očistě strany, a těm nestraníkům, kteří prokázali občanskou statečnost a věrnost straně. Aby se KSČ zbavila veškerých pravicových oportunistů, nařídila všem stranickým orgánům, aby vypracovaly plány na výchovu nových kádrů a jejich následného obsazení. Pronikání nepovolaných pracovníků na vedoucí pozice měly zabránit prověrky, které se prováděly každé dva roky.

Toto usnesení bylo schváleno na XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971 a jeho plněním se vláda podrobně zabývala i v dalších letech.

2.2 Nová stranická koncepce ke zvýšení ideově-politického působení médií po plénu 17. dubna 1969

Plénem ÚV KSČ ze 17. dubna 1969 byla ze strany protireformní frakce KSČ a sovětských komunistů úspěšně završena déle než rok trvající snaha o odstranění Alexandera Dubčeka z funkce prvního tajemníka. Na jeho místo byl zvolen pro režim přijatelnější Gustáv Husák.

³⁷ HRADECKÁ, Vladimíra. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 548 (XIX. – s. 1). [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

³⁸ KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a jejich role v totalitním systému*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, s. 558 (XIX. – s. 11). [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

³⁹ Tamtéž, s. 549 (XIII. – s. 2)

Od nového vedení se očekávalo okamžité řešení stávající krizové situace. Gustáv Husák si tuto skutečnost uvědomoval, a proto začal podnikat první normalizační kroky záhy po zvolení do funkce.

Prioritou vlády bylo potrestat instituce zodpovědné za krizový stav. Sám Gustáv Husák ve svém plenárním projevu těsně po zvolení⁴⁰ za viníky označil intelektuály, opoziční síly ve straně a média. Zároveň prohlásil, že je nutné dát ideový ráz rozhlasu, televizi a tisku a upevnit tak vedoucí úlohu strany. Nutná podle něj rovněž byla redukce informací do médií vyslaných, neboť přílišné množství informací v lidech vzbuzuje nadměrnou aktivitu.

Kromě podřízení a disciplinování státního tisku, rozhlasu a televize bylo nutné podřídit kontrole regionální tisk a periodika různých organizací, prosazení publikační činnosti v souladu s politickou linií KSČ a zrušení těch periodik, která se nehodlají podřídit.

Proti zamýšleným normalizačním opatřením a kádrovým změnám se na plénu vyjádřilo pouze několik proreformních komunistů. Požadovali například, aby veškeré změny byly provedeny v duchu demokratických zásad. Josef Smrkovský vyjádřil obavu z návratu poměrů let padesátých a žádal, aby Gustáv Husák přednesl programové prohlášení, v němž by se zaručil za to, že taková situace nenastane. „*Dále by měl říci [G. Husák], že bude postupovat podle zákonů republiky, že v žádném případě nepřipustíme návrat do 50. let – tedy aby řekl svůj názor, že se bude distancovat od deformací 50. let a že rehabilitace všech neprávem odsouzených bude provedena.*“⁴¹

Na závěr této debaty vystoupil sám Gustáv Husák a přítomné ujistil, že obava z konsolidace poměrů v duchu perzekucí podobných těm z 50. let je zbytečná: „*Nechceme se vrátit do padesátých let [...] Všichni budeme ukazovat naše rozhodnutí, maximální postoje. O tom budeme detailně diskutovat, jestli to soudruh Smrkovský chce slyšet. Mohu dát místopřísežné prohlášení.*“⁴² Myšlenku návratu procesů 50. let odmítl i ve svém oficiálním televizním a rozhlasovém projevu.⁴³

⁴⁰ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 318, s. 339-351

⁴¹ Tamtéž, dok. 316, s. 313-314

⁴² Tamtéž, s. 319

⁴³ Viz Projev soudruha dr. Gustáva Husáka. *Rudé právo*. 18. 4. 1969, roč. 49, č. 91, s. 1. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/18/>

Pozice nového prvního tajemníka nebyla v prvních týdnech po zvolení nijak pevná; ve straně, z nemalé části stále tvořené proreformními komunisty, neměl plnou podporu. Revolta panovala také v občanské společnosti a dalších institucích. Tento nevyhovující stav byl důvodem k radikálním kádrovým čistkám nejen napříč stranou, ale také intelektuálními kruhy a průmyslovými závody (byla to nejjistější cesta k upevnování pozice strany). V tomto ohledu nové vedení nejradikálněji zakročilo na příštím plénu, konaném 29. – 30. května 1969 (z ÚV byli vyloučeni František Vodsloň, Karel Kosík, František Pavlíček, Karel Pavlišťík, Ota Šik a ze strany byl zcela vyloučen progresivní reformista František Kriegel).⁴⁴

Koncepce, přednesená na tomto zasedání, vycházela z již dříve uvedených zásad; z jejich programových bodů jednak vyplývala snaha o sjednocení a centralizaci strany, vymýcení tzv. pravicových oportunistických sil v ní a zejména pak obnovení vedoucí úlohy strany ve společnosti, konsolidace státních orgánů jakožto nástrojů normalizace a obnovení přátelství se zeměmi okupačních vojsk.⁴⁵

2.3 Nařízení k realizaci plánů na zvýšení politicko-ideového působení médií

Zatímco na plénu 17. dubna 1969 došlo pouze k přednesení koncepce dalšího postupu v oblasti médií a vyřešeny byly jen nejnaléhavější problémy (např. výměna šéfredaktora stranického listu), impuls k systematické realizaci plánů strany přinesla až 128. schůze PÚV KSČ konaná 6. května 1969. Ústřední výbor stanovil, že je nutné určit míru zavinění současného krizového stavu médií a odstranit příčiny, které se na něm podílely. Přijaté „opatření v oblasti sdělovacích prostředků“,⁴⁶ předložené tajemníkem ÚV Josefem Kempným, ukládá vydavatelům novin a časopisů, ředitelům rozhlasu, televize a ČTK, aby provedli rozbor politicko-ideového působení daného média, rozbor

⁴⁴ DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Doplněk, 2006, s. 321-322, též VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, s. 612

⁴⁵ JEŠUTOVÁ, Eva - NOVÁKOVÁ, Jaroslava. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 34

⁴⁶ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 325, s. 366-369

kádrového obsazení vedoucích míst (tedy aby prověřili, zdali v těchto funkcích pracují lidé, kteří splňují požadavky vyplývající z politické linie nového vedení strany) a na základě výsledků provedli personální a programová opatření. Výsledky měly být po projednání ve vedoucích orgánech Národní fronty a krajských výborech strany předloženy SÚV KSČ již do 31. července 1969.

PÚV KSČ dále svým členům uložilo provést rozbor politické orientace Zpravodajského a Dokumentárního filmu (a případné provedení kádrových opatření, jež by zajistila, že tato filmová tvorba rovněž bude odpovídat politické linii strany), rozsáhlou analýzu struktury tisku a zjistit, odpovídá-li jejich obsah registrační přihlášce a jsou-li přiměřeně dotovány státem z hlediska jejich politické či odborné účelnosti.

Podle tohoto usnesení vláda navíc připravovala opatření, podle něhož by ČTK, rozhlas a televize měli okamžitě přejít „*od pasivních informací k aktivní podpoře stranické a vládní politiky.*“⁴⁷ Za tímto účelem bylo „*nutné zajistit pro redakce dostatek informací o činnosti strany a státních orgánů.*“

Jedním z dalších nařízení předsednictva ÚV KSČ bylo zahájení vydávání studentského časopisu Předvoj, „*kteřý by se přihlásil k bojové tradici časopisu tohoto jména vycházejícího v poválečném období*“ s úkolem prosazovat politiku strany. Tímto úkolem byl pověřen vydavatel Rudého práva. Časopis začal vycházet v září 1969, již k 1. září 1970 však byl pro nezájem čtenářů zrušen.

Usnesení z nadcházejících schůzí vzešlo ještě několik, všechna však dávají vesměs stejné pokyny, které by měly vést ke zvýšení politicko-ideového působení médií.⁴⁸

2.3.1 Usměrnování situace v tisku

V důvodové zprávě ke změnám stranického tisku, přednesené 17. dubna 1969 na 126. schůzi PÚV KSČ, tajemník ústředního výboru Josef Kempný tisku vytkl, že po lednu 1968 nedokázal odrazit „*protisocialistické a protistranické útoky zprava.*“⁴⁹ Vliv

⁴⁷ Tento i další citáty viz VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 325, s. 366-369

⁴⁸ viz např. CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Televize a totalitní moc 1969-1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 29-31

⁴⁹ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 320, s. 354

komunistického tisku na formování názorů občanů hodnotil jako nedostatečný. Navrhoval proto, aby byly co nejrychleji vytvořeny podmínky k upevnování vedoucí úlohy KSČ právě prostřednictvím stranického tisku. Realizaci této myšlenky viděl následovně: „*K tomu je zapotřebí jednak plánovitě, promyšleně rozšiřovat kapacitu stranických vydavatelství, ale hlavně postavit do čela redakcí stranického tisku takové novinářské osobnosti, které dokáží při plném respektování čtenářských zájmů redigovat komunistické noviny a časopisy tak, že budou odpovídat politické linii listopadové rezoluce*⁵⁰, *že neustoupí z marxismu-leninismu a svedou vítězně nadcházející ideový boj s protisocialistickými a protistranickými názory.*“⁵¹

V této důvodové zprávě dále oddělení stranické práce navrhlo zrušit týdeník Politika (titul byl již dvakrát předtím pozastaven a předsednictvo ÚV KSČ považovalo za vyloučené, aby byl dále vydáván) a nahradit jej týdeníkem pro politiku, vědu a kulturu pod názvem Tvorba. „*Nový titul by mohl využít popularity tohoto titulu z minulosti, přihlásit se programově k jeho tradiční ideové bojovnosti, měl by sehrát hlavní roli v boji s protistranickými a protisocialistickými názory a při tom všem by se nikterak podstatně nezměnila existující struktura stranického tisku.*“⁵²

Ze stejných důvodů byla navržena i výměna šéfredaktorů časopisů Nová mysl a Květy. K přijetí těchto návrhů došlo na zasedání PÚV KSČ 22. dubna 1969.

K odsouhlasení výměny šéfredaktora ústředního deníku strany Rudého práva došlo již na zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969. Za umírněného reformátora Jiřího Sekeru byl na tento post dosazen pro normalizační režim přijatelnější Miroslav Moc. Proti jeho zvolení do čela stranického listu byl pouze František Kriegel.

K výměně šéfredaktorů brzy došlo např. i v denících Práce a Mladá fronta. Z vedení deníku Práce 15. května 1969 odešel Ladislav Velenský a převzetím jeho funkce byl pověřen Jiří Vančura. O necelý týden později, tedy 21. května, Miroslava Jelínka ve funkci šéfredaktora deníku Mladá fronta vystřídal Zdeněk Domkář.⁵³

⁵⁰ Pozn.: Listopadová rezoluce – usnesení přijaté na plénu ÚV KSČ konaném 14.-17. listopadu 1968. Jejím cílem byla reforma politiky strany v souladu s Moskevským protokolem; důležité tedy bylo vymýcení tzv. pravicových oportunistických sil ve straně a antisovětských a antisocialistických nálad ve společnosti.

⁵¹ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 320, s. 354

⁵² Tamtéž.

⁵³ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 294

Nesouhlasný postoj vůči změně ve vedení zaujali redaktoři již zmíněného časopisu Květy. Na místo dosavadního šéfredaktora Vladimíra Stuchla byl rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ z 22. dubna 1969 dosazen komunistický novinář Jan Zelenka (pozdější ředitel Československé televize), což u redaktorů vyvolalo silnou vlnu odporu, a to zejména proto, že Zelenka na podzim roku 1967 vedl tzv. ministerské Literární noviny.⁵⁴ Redaktoři dříve reformního časopisu pod jeho vedením odmítali pracovat, řada externistů dokonce ukončila spolupráci a stáhla své příspěvky (spisovatel Jaroslav Seifert, ilustrátor Cyril Bouda a další)⁵⁵. Předsednictvo ÚV KSČ tak muselo znovu potvrdit Zelenkovo jmenování.⁵⁶ Na tyto obstrukce Rudé právo 1. května 1969 zareagovalo poznámkou s titulkem Bodláčí v květech, v níž postoj redaktorů Květů kritizuje a zároveň Jana Zelenku hájí jako disciplinovaného soudruha, který přijal úkol tehdejšího stranického orgánu (byť, jak dále z příspěvku vyplývá, se s rozhodnutím tohoto „předpolednového“ vedení současné neztotožňuje), čímž chtěl redakci „ministerských“ Literárních novin poskytnout ochranu před právním stíháním. Obsah článku sám o sobě ale také dostatečně vypovídá o vracejícím se dogmatismu v politickém smýšlení vůči médiím (viz ukázka).

Ukázka:

„V našich Květech nám vyrostlo bodláčí. Soudruzi redaktoři a spisovatelé z redakčního kolektivu tohoto populárního ilustrovaného stranického týdeníku se postavili proti rozhodnutí předsednictva ústředního výboru strany, které 22. dubna jmenovalo zkušeného a osvědčeného publicistu, známého komunistického novináře, zakladatele Večerní Prahy dr. Jana Zelenku šéfredaktorem Květů.

[...]

Avšak soudruzi v Květech nemohou nebo nechtějí pochopit, že nastal čas, kdy je třeba rázně skoncovat s úzkoprským a komunistických publicistů nedůstojným politikařením, doprovázeným osočováním poctivých a straně vždy oddaných soudruhů. Kritériem pro posuzování stranických funkcionářů, a tedy i komunistických novinářů, je jedině jejich věrnost základním principům marxismu-leninismu a jejich schopnost prosazovat politiku strany v konkrétních podmínkách, tato zásada musí platit všude a nesmí být udušena ani bodláčím, které se dostalo do Květů.“⁵⁷

Časopisy, které se ještě nedávno hlásily k reformním myšlenkám, stihl různý osud. Nejradikálnějším listům, jako byl Reportér, Plamen, My 69, Listy a Svět v obrazech, odebral Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) s platností od 15. května 1969 vydavatelské

⁵⁴ Pozn.: Po bouřlivém IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů komunisté (pod vedením A. Novotného) v září r. 1967 Svazu odejmuly Literární noviny a převedli je na ministerstvo kultury a informací. Do jara 1968 listy vycházely pod vedením zcela jiné redakce.

⁵⁵ VONDROVÁ - NAVRÁTIL. *Komunistická strana...*, dok. 322, s. 360

⁵⁶ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 259

⁵⁷ Bodláčí v Květech. *Rudé právo*. 1. 5. 1969, roč. 49, č. 102, s. 7. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/5/1>

oprávnění.⁵⁸ Ostatní časopisy se buď pod novým vedením staly vůči straně loajální (např. Svět práce, Květy), nebo se zcela oprostily politických témat (Mladý svět, Doba, Filmové a televizní noviny ad.).⁵⁹ V některých redakcích se však novináři i nadále snažili o protestní tvorbu, opoziční příspěvky však byly formulovány apoliticky. Například týdeník Listy otiskl 24. dubna 1969 na místě dříve vyhrazeném politickému komentáři svérázný fejeton Václava Čtvrtka „Popis hrnečku“.

Ukázka:

„Hrneček má ouško široké 9 mm. Ouško nasazuje 20 mm od horního okraje hrnečku ostře do horizontálního můstku, můstek je dlouhý 22 mm, potom skončí hranou, láme se kolmo dolů a pokračuje velmi mírným obloukem, aby asi po 31 mm se ohnul v úhlu asi 50° směrem ke kolmé stěně hrnečku, a vytvořiv mírnou ztlustlinu, na ni přisedl. Přesné údaje o průběhu a rozměrech spodní obloukovité části ouška nelze podat. Dřevěným třiceticentimetrovým pravítkem je nelze změřit. Pro přesnost ještě dodávám, že všechny informace o oušku se týkají jeho vnější strany. Míry a průběh strany vnitřní lze však snadno stanovit, protože ouško je všude vysoké 4 mm. Je tu ovšem nutné připustit určitou toleranci, protože v místě, kde můstek ouška přechází v celkem kolmou část, je ouško o něco málo vyšší. Musí se tu vzít v počet taky to, že hmota ouška poněkud ubíhá dovnitř vnitřního obvodu ouška.“⁶⁰

Na první pohled nic neříkající text, v němž autor zevrubně líčí vlastnosti a užití tohoto typu nádobí, má poukázat na absurditu nových cenzurních opatření a myšlenkovou prázdnotu, jež bude jejich důsledkem.

V tomto období se čtenáři na stránkách některých časopisů mohli setkat také s bílými místy. Ta rovněž byla jedním ze způsobů protestu proti zásahu cenzorů. Takto nesouhlas 22. dubna 1969 vyjádřil např. Svět v obrazech, kterému nebylo dovoleno na poslední stránce uvést kreslený vtip, a o den později i lidovecký čtrnáctideník Obroda, který tak reagoval na zákaz otištění článku.⁶¹

Provokativní články se ale z novin a časopisů brzy vytratily a již koncem května 1969 byla situace v tisku více méně „normalizovaná“.

⁵⁸ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 294

⁵⁹ Tamtéž, s. 260 a 295

⁶⁰ Popis hrnečku. *Listy*. 24. 4. 1969, roč. 2/1969, č. 16, s. 1-2. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Listy/2.1969/16>, též HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize 1967-1970. Díl 11. Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk, 2004, dok. 109, s. 367-368

2.3.2 Normalizace v Československém rozhlasu

Jestliže se první normalizační opatření v československých médiích začala uskutečňovat brzy po podepsání Moskevského protokolu, pak se Československého rozhlasu dotkla ještě dříve. Byla to právě studia rozhlasu, jež okupační vojska v srpnu 1968 obsadila mezi prvními a zapříčinila tak první personální a programové změny.⁶²

Po 17. dubnu 1969 rozhlas ve srovnání s ostatními médii prodělal podstatně méně personálních změn z moci vlády ČSSR; rozhlasoví pracovníci, kteří s okupací a po ní nastolenou politikou nesouhlasili, buď ještě téhož roku emigrovali (např. publicista Richard Ernest, korespondent Karel Jezdinský, režisér Pavel Pecháček a dalších třiaosmdesát zaměstnanců ČsRo), nebo svá místa dobrovolně opouštěli (např. Karel Kyncl přešel do televize a v září 1968 na post ústředního ředitele ČsRo rezignoval Zdeněk Hejzlar).⁶³ Další změny k 1. květnu 1969 provedl ústřední ředitel Odon Závodský (jmenovaný do funkce 30. ledna 1969). Některé pracovníky přeřadil na jiná místa a dalším zakázal vstup na pracoviště (toto nařízení se dotklo např. Věry Šťovíčkové, Jana Petráňka, Jeronýma Janička, Rudolfa Zemana a dalších).

Dne 20. června 1969 byl do funkce ústředního ředitele jmenován Bohuslav Chňoupek, který ve vedení ČsRo provedl zásadní změny. Na pozici svého zástupce a zároveň ředitele Československého rozhlasu jmenoval Karla Hrabala (viz kap. 3.2.1. Signatáři provolání „Slovo do vlastních řad“). Odvolán byl mj. i náměstek pro publicistiku a zpravodajství Igor Kratochvíl, náměstek pro literární a zábavné pořady Josef Balvín, vedoucí domácích zpravodajů Karel Lánský a další.⁶⁴

K provádění zásadních personálních i programových změn měl ústřední ředitel ČsRo povinnost, neboť dne 12. června 1969 vešlo v platnost usnesení federální vlády č. 133, které mu ukládalo posoudit činnost vedoucích pracovníků a případně provést „opatření“. Usnesení mimo jiné nařizovalo kontrolu připravovaných pořadů a jejich

⁶¹ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 261

⁶² Blíže viz např. JEŠUTOVÁ - NOVÁKOVÁ. *Normalizace v československém rozhlasu*, s. 5-33

⁶³ JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 353-354

⁶⁴ Podrobně o změnách na vedoucích pozicích viz např. JEŠUTOVÁ - NOVÁKOVÁ. *Normalizace*

zhodnocení vedoucími pracovníky, prosazování vládní politiky v publicistických pořadech a vytváření příslušných tematických plánů za tímto účelem.⁶⁵ Do 15. června 1969 navíc bylo nutné předložit vládě rozbor politicko-ideového působení rozhlasu a kádrového obsazení vedoucích míst (tataž nařízení vyšla pro všechna média, tedy i pro tisk a Československou televizi).

ČsRo svůj závazek podporovat politiku strany a vlády v zápase s protisocialistickými a antisovětskými silami vyjádřil již 29. dubna 1969 ve svém opožděném stanovisku k plénu ze 17. dubna 1969. Vedení rozhlasu přislíbilo přehodnotit dosavadní programovou koncepci a případně ji upravit dle zásad listopadové rezoluce a dle potřeby ji rozšířit. Zavázal se také ke spolupráci s rozhlasem ostatních socialistických republik, zejména pak se sovětským.⁶⁶ Konkrétním plánem na realizaci těchto zásad ČsRo přinesl po květnovém zasedání ÚV KSČ.⁶⁷

Důkazem, že se kádrové změny a normalizační nařízení v rozhlase neminuly účinkem, byla důsledná práce v době prvního výročí srpnové intervence. Mezi 20. a 21. srpnem 1969 vysílání provázela mimořádná bezpečnostní opatření. Někteří zaměstnanci byli posláni na nucenou dovolenou a vysílání zajišťovalo pouze několik nejspolehlivějších. Na vše dohlížel štáb složený z vedoucích pracovníků, kteří veškerá přijatá opatření předkládali ke schválení Federálnímu výboru pro tisk a informace. Platil rovněž nejvyšší stupeň důležitosti pro odbavování (předběžnou kontrolu) pořadů. Bezpečnostní opatření navíc platila jak interně, tak externě – ostrahu ústřední budovy ve Vinohradské ulici zajišťovaly jednotky Lidových milicí, Pohraniční stráž a oddíly Veřejné bezpečnosti.⁶⁸

Oddanost komunistické straně nové vedení rozhlasu znovu vyjádřilo 5. listopadu 1969, když po podrobné analýze vysílání let 1968 a 1969 vydalo prohlášení, jímž se od vysílání tohoto období distancovalo.

Co se programových změn týče, v následujícím období prošel ČsRo radikální obměnou. Poněkud složitější situace zavládla ve vysílání umělecké tvorby. V kulturní sféře, s níž byl ČsRo spojen, byla situace po nástupu normalizace obtížná a vedení rozhlasu chtělo

v *Československém rozhlase*, s. 37

⁶⁵ Tamtéž, s. 35

⁶⁶ Tamtéž, s. 36

⁶⁷ Podrobně viz JEŠUTOVÁ - NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*, dok. 7, s. 88

zabránit případnému pronikání ‚pravicových‘ názorů do vysílání. Neprovedlo tedy zásadní dramaturgické změny, spíše se více orientovalo na kulturu socialistických zemí – ve vysílání více zněla hudba ze socialistických zemí, zpracovávaly se rozhlasové hry prosocialisticky orientovaných autorů atd.⁶⁹

Normalizace postihla Československý rozhlas v období pozitivního rozvoje a učinila z něj další z nástrojů propagandy. Radikální personální i programovou reorganizaci prodělal až do poloviny 70. let.

2.3.3 Konsolidace Československé televize

Pracovníci Československé televize (ČST) taktéž dlouho vzdorovali normalizačnímu tlaku a snažili se národu zprostředkovat cenzurou nezkreslené informace. Již na počátku roku 1969 však program procházel jistými obměnami, jejichž cílem bylo vymýtit publicistické pořady.⁷⁰

Jedním z posledních cenzurou nezkreslených vysílání byl přímý přenos po upálení Jana Palacha (16. ledna 1969). Televizní publicisté 22. ledna v živých vstupech pohnutě promlouvali k divákům, nezakrytě hodnotili současný stav a předávali svá osobní poselství. Poté následovaly první velké personální změny v ČST - několika publicistům bylo zakázáno vystupovat na obrazovku (postižena tímto nařízením byla i populární hlasatelka Kamila Moučková), proběhly změny ve vedoucích postech a byl jmenován ideový sbor z „politicky pevných zástupců aparátu ÚV KSČ, vlád a Národní fronty“.⁷¹

Dne 17. dubna 1969 byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce projednalo stanovisko ideového oddělení „Návrh uspořádání ČST v podmínkách federace“, podle něhož by televize měla být podřízena vládě. Odmítl tak návrh z roku 1968, aby televize podléhala Národnímu shromáždění (volitelnému orgánu). Nový návrh vycházel z toho, že ČST je médiem socialistického státu, jehož politiku a zájmy by měla tlumočit, což přináší

⁶⁸ Tamtéž, s. 38-39

⁶⁹ Tamtéž, s. 40

⁷⁰ CYSAROVÁ. *Televize a totalitní moc...*, s. 26

⁷¹ CYSAROVÁ, Jarmila. *Československá televize a politická moc 1953-1989*. In: *Soudobé dějiny*, č. 3-4, roč. 2002, s. 531

nutnost jejího podřízení vládě, jak to již dříve stanovil zákon č. 18/1964 Sb. o Československé televizi.⁷²

ČST se tedy dotkla stejná nařízení a opatření, jaká byla vydána tisku a rozhlasu – prověření kádrů ve vedoucích funkcích, personální a organizační obměny či nařízení sestavovat program vysílání v souladu s ideologií strany (po ČST bylo navíc požadováno, aby do programu zařazovala více zábavných pořadů a přispívala tak k pohodové atmosféře ve státě⁷³).

Další normalizační opatření se týkala jednak zpravodajství a publicistiky, a dále i kulturních pořadů. Zakázáno a do trezoru uloženo bylo 11 původních inscenací českých i světových autorů.⁷⁴ V této oblasti navíc fungovalo stranické plánování programu; byly zpracovávány tzv. ideově-tematické plány, které podléhaly schvalovacímu procesu KSČ. Vlivem tohoto systému docházelo k manipulaci s fakty (zejména pak historickými, což se dotklo také informací o událostech let 1968-1969) a propagaci politické linie strany, jež byla zajištěna například ideologicky zabarvenými pořady o oficiálních oslavách atp.⁷⁵

V době krátce po plénu byl ředitelem televize Josef Šmídmajer, který se sice snažil vládním nařízením učinit za dost (např. personálními změnami ve smyslu přeřazení některých redaktorů do přípravy druhého programu či rozvázání pracovního poměru s těmi, kteří sami chtěli odejít nebo současně byli v zahraničí), ČST se však pod jeho vedením nepodřídila požadavku na sebekritické přehodnocení svého působení po srpnové intervenci a nedávala prostor propagandistickým pořadům.⁷⁶

Ke změně programu v tomto smyslu ale došlo po odvolání Josefa Šmídmajera a nástupu Jana Zelenky do funkce ústředního ředitele ČST (byl jmenován 6. srpna 1969). Jan Zelenka se v propagaci stranické ideologie angažoval ihned po nástupu, když např. druhý den vystoupil v diskuzi s předsedou vlády Oldřichem Černíkem. Od září 1969 zahájil vysílání pořadu Pět u číše vína, kde promlouvali stoupenci současné politiky. Před prvním výročím okupace dokonce ČST uvedla pořad, v němž bylo negativně zkritizováno Pražské jaro – „A léta běží, vážení“. Za těchto podmínek v den výročí

⁷² CYSAŘOVÁ. *Televize a totalitní moc...*, s. 29

⁷³ *Tamtéž*, s. 30

⁷⁴ CYSAŘOVÁ. *Československá televize a politická moc...*, s. 533

⁷⁵ *Tamtéž*.

okupace, 21. srpna 1969, vstoupili zaměstnanci ČST do stávků a odmítali vystoupit na obrazovku. Pořad Televizní noviny byl odvysílán ze záznamu a Jan Zelenka osobně dohlížel, aby v ČST vše proběhlo dle pravidel.⁷⁷

Koncem roku 1969, po jmenování Karla Kohouta do funkce ředitele pražského studia, proběhly další personální změny. Jejich důsledkem bylo třiatdvacet kádrových změn ve vedoucích funkcích.⁷⁸ Již od roku 1970 byla kádrová personalistika vymezována přesnými pravidly. Vznikl též kádrový odbor ČST (byl znovu ustaven v květnu 1971 dle usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 6. listopadu 1970), který každé dva roky prováděl prověrky zaměstnanců ČST.⁷⁹

Podle KSČ měla televize oproti ostatním médiím výsadní postavení. Normalizační opatření v jejím rámci proto měla kontinuální charakter. Díky kádrovým změnám (zejména pak ve vedení televize) došlo v průběhu následujících let k vzájemnému propojení ČST a KSČ. Až do listopadu 1989 tak ČST vysílala de facto ‚ve službách‘ strany.⁸⁰

⁷⁶ Tamtéž, s. 531

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 532

⁸⁰ CYSAROVÁ. *Československá televize a politická moc...*, s. 533-535

3. SPONTÁNNÍ REAKCE NA ZMĚNU POLITICKÉ SITUACE

Po plénu 17. dubna 1969 byla veřejnost názorově značně nejednotná. Zatímco před zasedáním ÚV KSČ zde existovala sdružení, která hodlala bojovat proti jakýmkoliv odchýlkám z kurzu polednové politiky, po 17. dubnu se na odpor vzmohla jen málokterá z nich. Společnost se rozdělila do dvou táborů, z nichž jeden vystupoval proti změně ve vedení ÚV KSČ a druhý byl vůči straně loajální.

3.1 Postoje některých institucí

Projevy nesouhlasu se zvolením Gustáva Husáka do čela ÚV KSČ byly oproti očekávání nevelké. Protesty se omezily spíše jen na studentská a odborová hnutí. Některé skupiny však byly názorově nejednotné a po stranickém plénu 17. dubna 1969 se od svých předchozích prohlášení distancovaly – tak tomu bylo i v případě Ústřední rady odborů (ÚR Čs. ROH), která již 21. dubna 1969 vydala prohlášení, v němž zvolení nového prvního tajemníka schválila.⁸¹ Podporu novému vedení vyjádřil i Ústřední výbor Národní fronty (ÚV NF).⁸²

Situace v médiích (potažmo i v kultuře) byla obdobná. Zatímco některá média pouze utlumila své opoziční projevy, jiná se neobávala vyjádřit podporu novému vedení strany.

⁸¹ PECKA, Jindřich - BELDA, Josef - HOPPE, Jiří. *Občanská společnost 1967-1970: Emancipační hnutí uvnitř národní fronty 1967-1970*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Díl 2, sv. 1. Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1995, dok. 41, s. 212-213

⁸² Stanovisko Národní fronty. *Rudé právo*. 22. 4. 1969, roč. 49, č. 94, s. 1. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/22/>

3.1.1 Reakce Svazu českých novinářů

S více než týdenním zpožděním na výsledky pléna reagoval Svaz českých novinářů (SČN). Na svém zasedání konaném 25. – 26. dubna na zámku Roztěž u Kutné Hory se vyslovil pro nové vedení strany a přislíbil spolupráci při uskutečňování akčního výboru a listopadové rezoluce. Rozhodně též prohlásil nutnost vystupovat proti silám, které by bránily rozvoji socialismu.⁸³ Podporu nově zvolenému prvnímu tajemníkovi Svaz novinářů vyjádřil nejen skrze svůj časopis Reportér, ale také dopisem zaslaným ihned po stranickém plénu.⁸⁴ Svůj postoj jeho členové hájili tím, že se novináři (a s nimi i celá kulturní obec) snaží o zachování polednové politiky.

Na snahu Svazu českých novinářů o ideové sblížení se stranou, vedení KSČ zareagovalo prohlášením otištěným v Rudém právu, v němž vyjádřilo vůči SČN nedůvěru. *„Nejsme formalisté, ale většina sdělovacích prostředků po řadu měsíců zkreslovala skutečnou situaci v zemi, utajovala zdroje skutečného nebezpečí pro rozvíjení zásad polednové politiky a vytvářela neustálé napětí v našem vztahu k socialistickým státům. [...] Hlásí-li se nyní například k listopadové rezoluci KSČ, bylo by čestné a poctivé říci, proč v sdělovacích prostředcích byla tato významná rezoluce zatlačována do pozadí anebo i znevažována.“*⁸⁵ Dále SČN čelil kritice za to, že nepřehodnotil svou dřívější činnost a nepřiznal spoluvinu novinářů na dezinformování občanů.

3.2 Slovo do vlastních řad

Provolání, jež mělo vyznít jako sebekritický manifest novinářů, vzešlo z aparátu ÚV KSČ 13. května 1969. Jeho hlavními iniciátory byli Josef Kempný a plukovník

⁸³ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 258

⁸⁴ Viz Vaše úsilí podpoříme konkrétními činy. *Rudé právo*. 19. 4. 1969, roč. 49, č. 92, s. 1. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/19/>

⁸⁵ Odpovědnost = upřímnost. *Rudé právo*. 29. 4. 1969, roč. 49, č. 100, s. 2. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/29/>

Vladimír Diviš. V plném znění jej otisklo Rudé právo 17. května 1969.⁸⁶ Z dnešního pohledu se dá říci, že se stalo dalším historickým mezníkem v otázce svobody slova, a to i přesto, že relativní svobodě slova, která v Československu opět začala platit v roce 1968, bylo zamezeno již začátkem dubna 1969 znovuzavedením předběžné cenzury, Jak již bylo předznamenáno, Slovo do vlastních řad nebylo dokumentem, jímž by novináři sebekriticky přehodnocovali svá předchozí stanoviska, vzniklo přímo v aparátu ústředního výboru komunistické strany. Nemělo funkci disciplinární, bylo spíše obžalobou. Dokument, k němuž se přihlásilo kolem 350 žurnalistů, obviňuje pracovníky československého tisku, rozhlasu, televize a zpravodajského filmu mimo jiné z toho, že „z kritiky, s níž oprávněně přicházel ústřední výbor komunistické strany a jeho předsednictvo“, nevyvodili adekvátní závěry, ale naopak je zkreslovali a popírali. Novináři dále dle tohoto prohlášení systematicky napadali princip zachování vedoucí úlohy strany, čímž přispívali k hrubé deformaci polednové politiky, zastávali neodpovědný postoj vůči polednové politice jako takové, šířili protisocialistické smýšlení a stavěli se do opozice proti spojencům – socialistickým zemím, zejména pak Sovětskému svazu. Kromě těchto a dalších výhrad na adresu novinářů se v textu objevilo i „jinotajné“ uznání skutečnosti že novináři nejsou sami za tyto prohřešky odpovědní: „*Bud' me ovšem spravedliví: sdělovací prostředky si koneckonců dovolovaly jen to, co si dovolit směly. Boj za obrodu a demokratizaci nebyl veden v souladu s usneseními ústředního výboru strany. Za to nenesou odpovědnost novináři.*“ Autoři tím nepřímou obvinili tehdejší vedení KSČ (představitel Pražského jara) z toho, že se zpronevěřili marxisticko-leninským zásadám a nechali média, aby ve společnosti šířila nežádoucí atmosféru svobody.

3.2.1 Signatáři svolání Slovo do vlastních řad

Ve dnech 20., 21., 23. a 30. května Rudé právo průběžně přinášelo jména dalších novinářů, kteří dokument Slovo do vlastních řad podepsali (podpisů nakonec bylo na tři

⁸⁶ Slovo do vlastních řad. *Rudé právo*. 17. 5. 1969, roč. 49, č. 114, s. 1-2. [on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/5/17>, též HOPPE. *Pražské jaro v médiích.....*, dok. 111, s. 373-377

sta padesát).⁸⁷ Signatáři svými podpisy vyjádřili souhlas s výsledky dubnového pléna ÚV KSČ a s přijetím normalizačních opatření. Ne všichni však prohlášení podepsali z přesvědčení, někteří tak učinili pouze z existenčních důvodů.⁸⁸ Opravdu přesvědčení novináři-komunisti si zajistili vyšší funkce.

Mezi signatáři byli např. za zpravodajství ČST šéfredaktor Televizních novin Josef Vlček, zástupce šéfredaktora Zdeněk Kropáč či režisér Miroslav Hladký. Dále též ředitel Televizního studia Praha Viktor Růžička a členové ÚV KSČ Milena Balašová a Vladimír Diviš, kteří se později stali náměstkou ústředního ředitele ČST.

Ze zaměstnanců ČsRo Slovo do vlastních řad podepsal např. Karel Hrabal (již v červnu 1969 byl jmenován náměstkem ústředního ředitele ČsRo a ředitelem Českého rozhlasu)⁸⁹, Pavel Nykles, pozdější náměstek ředitele ČsRo a šéfredaktor programového ústředí,⁹⁰ Květoslav Faix, náměstek ředitele ČsRo a ředitel Ústřední redakce zpravodajství a publicistiky, či Miloš Marko, novinář-ideolog, který od ledna 1967 zastával funkci ústředního ředitele ČsRo, z níž byl v červenci 1968 vládou ČSSR odvolán (po zvolení G. Husáka se vrátil do politiky, a stal se obhájcem kádrových čistek).⁹¹

Za tištěná média podepsali např. Zdeněk Hoření, redaktor především stranického tisku (do r. 1969 byl šéfredaktorem Tribuny, později zástupce šéfredaktora Rudého práva a v 80. letech jeho šéfredaktor) a mezi lety 1973-1983 předseda ÚV Čs. svazu novinářů, šéfredaktor Tvorby Jiří Hájek či redaktor ČTK Otmar Kašina,

3.3 Koordinační výbor tvůrčích svazů

Koordinační výbor tvůrčích svazů (KVTS) oficiálně existoval mezi květnem 1968 a květnem 1969. Sdružoval hlavní představitele kulturní inteligence a zajišťoval spolupráci mezi svazy spisovatelů, hudebníků, divadelníků, televizních a rozhlasových

⁸⁷ HOPPE. *Pražské jaro v médiích...*, s. 377

⁸⁸ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 258

⁸⁹ JEŠUTOVÁ. *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 259-260

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 355

⁹¹ *Tamtéž*, s. 333

pracovníků, novinářů, výtvarníků, architektů, vědců atd. Mezi jeho nejdůležitější aktivity patřila mimo jiné i organizace setkání inteligence s dělnickou veřejností a veřejná názorová konfrontace obou stran (měla také funkci obnovy důvěry občanů vůči intelektuálům, která kvůli dřívějším represím vzdělanců upadala). Především díky snaze o obrodu demokratické společnosti a její morální úrovně je KVTS z dějinného i kulturního hlediska řazen k nejdůležitějším organizacím Pražského jara.⁹²

3.3.1 Zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů

V květnu 1969 bylo více méně jasné, že se existence Koordinačního výboru tvůrčích svazů chýlí ke konci. Přesto bylo ještě na 22. května 1969 svoláno zasedání. Předsednictvo ÚV KSČ jej sice označilo za nelegální s odůvodněním, že organizátor (KVTS) nevstoupil do Národní fronty, přesto se konalo poté, co jej opětovně svolali jednotlivé svazy Koordinačního výboru, které v NF byly.⁹³

Poslední zasedání se konalo v pražském Filmovém klubu. Sjelo se na něj 350 představitelů jednotlivých svazů, vyjma Svazu novinářů. Celé akci měl původně předsedat Jaroslav Seifert, ze zdravotních důvodů se však nezúčastnil. Sjezd tak byl zahájen alespoň přečtením jeho dopisu.⁹⁴ Koordinační výbor dále předložil zprávu o své činnosti, ve které konstatoval, že jeho snaha o informovanost veřejnosti a předkládání alternativních návrhů se u stranického a státního aparátu nesečkala s kladným ohlasem, naopak vůči kulturní obci vyvolala ideologickou kampaň. Dále uvedl, že Koordinační výbor nechce brát spoluodpovědnost za nedávná opatření, „*neboť útok proti svobodě slova je útokem proti celé kultuře*“.⁹⁵

⁹² JECHOVÁ, Květa. *K historii koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968-1969*. In: PECKA, Jindřich - PROČAN, Vilém (eds.) - *Proměny Pražského jara 1968-1969: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Ediční řada Studie, materiály, dokumenty, sv. 2. Praha, Brno: Doplněk, 1993, s. 91-99. Podrobně o aktivitách KVTS též HOPPE, Jiří. *Koordinační výbor tvůrčích svazů*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 844-846 (XIX., s. 43-45) [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

⁹³ DOSKOČIL. *Duben 1969*, s. 267-268

⁹⁴ JECHOVÁ. *K historii koordinačního výboru...*, s. 113-114

⁹⁵ Tamtéž.

S dalšími vesměs kritickými proslovy dále vystoupil např. Jiří Šotola za Svaz českých spisovatelů, Otomar Krejča za divadelníky a rozhlasové umělce, Jiří Krejčík za filmové a televizní umělce a další osobnosti české kultury.

3.3.2 Přijetí manifestu „Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků“

Václav Havel, jeden ze zúčastněných, ve své knize *Dálkový výslech* na tuto událost vzpomíná následovně: *„Vznikla myšlenka, že když tu jsme naposled takto všichni pospolu, měli bychom sepsat a podepsat něco jako svou závěť či odkaz národu, totiž nějaký manifest, v němž bychom řekli, že se své pravdy nevzdáme, ať se bude dít cokoliv. Měl to být manifest závažný, sugestivní, ba snad přímo historický. Byl jsem jmenován do tříčlenné skupiny, která ho měla rychle napsat.“*⁹⁶

V manifestu se zástupci kulturní obce vyjádřili proti omezování kultury, lidských práv a svobod a překrucování *událostí minulých i přítomných*. Ohradili se vůči ‚státnímu vlastnictví‘ kultury, jejímu ovlivňování a vyjádřili obavu nad kvalitou života příštích generací, které touto systematickou organizací kultury budou postiženy (dokument v plném znění viz příloha č. 1).

Na závěr provolání všichni zúčastnění přislíbili oddanost národu, tradicím i svému společenskému poslání *„rozvíjet kulturní hodnoty podle svého svědomí, navzdory nepřízni doby“*.

Provolání bylo odkazem veřejnosti, vzhledem ke své povaze však nemohlo být oficiálně otištěno v žádném periodiku, proto bylo po republice kolportováno formou letáků.

Závažnost tohoto dokumentu i celého shromáždění ústředních výborů tvůrčích svazů mělo za následek, že jeho účastníci byli v době personálních čistek perzekvováni.

⁹⁶ HAVEL, Václav - HVÍŽDALA, Karel. *Dálkový výslech (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. Praha: Melantrich, 1990, s. 100-101

3.4 Manifest „Nesmíme mlčet“

Jedním z posledních projevů nesouhlasu s cenzurními zákroky v médiích byl manifest s názvem „Nesmíme mlčet“. Zástupci pražské inteligence v čele s historikem Karlem Bartoškem (autorem a iniciátorem manifestu) se v květnu 1969 spojili s několika energetickými závodů, aby se pokusili prosadit projednání normalizačních opatření v tisku ve Federálním shromáždění. Akce se však nakonec zcela minula účinkem a vyzněla spíše do ztracena. Vláda Oldřicha Černíka 12. června 1969 cenzurní opatření paradoxně zpřísnila. Autoři ještě apelovali na občany, aby pod provolání, kolportované formou letáků, připojili své podpisy, ve společnosti však již panovala jistá letargie.

Autor manifestu Karel Bartošek na tuto akci zavzpomínal v Ročence Československého dokumentačního střediska z roku 2003.⁹⁷ Dle jeho výpovědi byla Ruzyňskou vyšetřovací službou označena za dosud největší letákovou akci (může však jít pouze o účelnou mystifikaci vyšetřovatelů během výslechů). Stejně, jako ostatní proti režimu se stavějící občané Československa, byli i iniciátoři a signatáři manifestu „Nesmíme mlčet“ perzekvováni (sám Karel Bartošek byl uvězněn 31. ledna 1972).

Celé znění manifestu a jména signatářů viz příloha č. 2.

⁹⁷ BARTOŠEK, Karel. *Nesmíme mlčet: Výzva z jara 1969*. In *Ročenka Československého dokumentačního střediska 2003*. Praha: Československé dokumentační středisko, 2004, s. 170-171, též MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Ediční řada Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 16. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 78

EPILOG

S nástupem Gustáva Husáka do čela KSČ došlo k restauraci českého komunismu a návratu k leninským principům. Po krátkém období relativní svobody, jež přineslo Pražské jaro, mělo nové vedení strany potřebu najít viníky, kteří „krizovou situaci“ zapříčinili, a exemplárně je potrestat. Za viníky byla označena média, resp. novináři či pravicoví oportunisté. Podle „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti“, předneseného na XIII. sjezdu KSČ, pochybila i tehdejší vláda, která se řízení médií zřekla.⁹⁸

Důsledky snahy získání opětovné kontroly nad médii učinily z tisku, rozhlasu a televize vysílače ideologicky podbarvených a zmanipulovaných informací. Regulace uveřejňovaných zpráv poskytovala zkreslený pohled na domácí politický, hospodářský i společenský vývoj a omezovala nebo zkreslovala informace ze zahraničí (s výjimkou „spřátelených“ zemí). Občané Československa tak byli denně konfrontováni se zprávami pozitivně hodnotícími vše, co bylo spojeno s režimem, a negativně hodnotícími vše ostatní.

Je nasnadě, že mediální obsah byl značně znehodnocován „ideologickými úpravami“ a trojnásobnou cenzurou (i čtyřnásobnou, budeme-li kromě cenzury předběžné, průběžné a následné počítat i autocenzuru, která u novinářů obávajících se perzekucí fungovala neméně spolehlivě jako cenzura institucionální). Nekvalitní obsah vedl k odklonu publika.⁹⁹ Krátké období pozitivního rozvoje směrem ke kvalitnějšímu obsahu v období Pražského jara opět vystřídal pozvolný úpadek. Ten byl způsoben nejen regulací mediálních sdělení, manipulací a propagandou, ale také kádrovou politikou, díky které z redakcí museli odejít kvalitní žurnalisté a na jejich místa nastupovali nekvalifikovaní, zato politicky angažovaní pracovníci.

⁹⁸ KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a jejich role v totalitním systému*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. 558 (XIX. – s. 11) [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

⁹⁹ KÖPPOVÁ, Barbara. *Tisk*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 567 (XIX. – s. 19) [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

Skutečnost, že se tento druh regulace osvědčil, po deseti letech doložila KSČ v Návrhu zprávy předsednictva ÚV KSČ pro zasedání ústředního výboru k otázkám ideologické práce z 11. března 1980. Uvádí se v něm, že po kádrových opatřeních „*je obsah médií v ostrém kontrastu se situací šedesátých let, kdy sdělovací prostředky byly výspou pravice, nástupištěm k destrukci strany a hodnot socialismu, ke kontrarevoluci... Po očištění od elementů, které neobstály v zatěžkávací zkoušce krizového období, byly redakce doplněny mladými novináři, kteří se vcelku osvědčují.*“¹⁰⁰

¹⁰⁰ CYSAŘOVÁ. *Československá televize a politická moc...*, s. 535

RESUMÉ

Cílem této bakalářské práce bylo zachytit motivy a metody představitelů KSČ k získání monopolu v oblasti médií a skrze ně dosáhnout vlivu na veřejné mínění. Ačkoliv je práce tohoto typu omezena rozsahem a dobou zpracování (zatímco dané téma je podstatně širší a zasloužilo by více prostoru i času), měla by k základnímu zorientování v problematice politické činnosti vůči médiím postačovat.

SUMMARY

The objective of the bachelor thesis was to describe motives and methods of representatives of The Communist Party of Czechoslovakia to gain the monopoly in mass media and use it to influence the public opinion. Although the thesis is limited by its immensity (and the topic rather complex and therefore more time could be spent to study it), it deals with the key and most important facts.

Seznam zkratk

FVTI	Federální výbor pro tisk a informace
Čs.	československý
ČsRo	Československý rozhlas
ČST	Československá televize
ČTK	Česká tisková kancelář
ČÚTI	Český úřad pro tisk a informace
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KVTS	Koordinační výbor tvůrčích svazů
PÚV KSČ	předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa
SČN	Svaz českých novinářů
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SÚV KSČ	Sekretariát ústředního výboru Komunistické strany Československa
ÚR Čs. ROH	Ústřední rada Československého revolučního odborového hnutí
ÚTI	Úřad pro tisk a informace
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV NF	Ústřední výbor Národní fronty

PRAMENY

Použitá literatura

BÁRTA, Miloš a kol. *Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace.* Vyd. 1. Praha: Parta, 1993. 134 s. ISBN 80-901337-8-9

BARTOŠEK, Karel. *Nesmíme mlčet: Výzva z jara 1969.* In: Ročenka Československého dokumentačního střediska 2003. Vyd. 1. Praha: Československé dokumentační středisko, 2004, s. 170-171. 246 s. ISBN 80-239-3118-0

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2007. 514 s. ISBN 978-80-204-1617-9

BEZDÍČEK, Viktor - ŽANTOVSKÝ, Petr (eds.). *Média a moc.* Vyd. 1. Praha: Votobia, 2000. 151 s. ISBN 80-7220-085-2

BURTON, Graeme - JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií.* Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001. 391 s. ISBN 80-85947-67-6

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1968: anatomie jednoho mocenského zvratu.* Vyd. 1. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Doplněk, 2006. 412 s. ISBN 80-7239-204-2, 80-7285-080-6

CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize a politická moc 1953-1989.* In: Soudobé dějiny, č. 3-4, roč. 2002, s. 521-537.

CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Televize a totalitní moc 1969-1975.* Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 90 s. ISBN (neuvedeno)

HAVEL, Václav - HVÍŽDALA, Karel. *Dálkový výslech (rozhovor s Karlem Hvižd'alou).* Vyd. 2. Praha: Melantrich, 1990. 192 s. ISBN 0-7023-042-8

HAVLÍČEK, Dušan. *Veřejná informace v sovětských politických systémech.* In: KÖPPLOVÁ, Barbara - WOLÁK, Radim (eds.). *Česká média a česká společnost v 60. letech.* Praha: Radioservis, 2008. s. 115-161. 170 s. ISBN 978-80-86212-94-4

HOPPE, Jiří. *Koordinální výbor tvůrčích svazů*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Vyd. elektronicky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 844-846 (XIX. – s. 43-45). 890 s. ISBN (neuveđeno)

[on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize 1967-1970. Díl 11. Vyd. 1. Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk, 2004. 441 s. ISBN 80-7285-039-3, 80-7239-162-3

HRADECKÁ, Vladimíra. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Vyd. elektronicky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 548-552 (XIX. – s. 1-5). 890 s. ISBN (neuveđeno)

[on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

JECHOVÁ, Květa. *K historii koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968-1969*. In: PECKA, Jindřich - PROČAN, Vilém (eds.) - *Proměny Pražského jara 1968-1969: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Ediční řada Studie, materiály, dokumenty. Sv. 2. Vyd. 1. Praha, Brno: Doplněk, 1993. s. 91-122. 446 s. ISBN 80-85765-02-0, 80-85270-10-2

JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Vyd. 1. Praha: Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-86762-00-9

JEŠUTOVÁ, Eva - NOVÁKOVÁ, Jaroslava. *Normalizace v československém rozhlase*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 141 s. ISBN (neuveđeno)

JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4

KONČELÍK, Jakub. *Cenzura*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Vyd. elektronicky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 562-565 (XIX. – s. 15-18). 890 s. ISBN (neuveđeno)

[on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

KÖPPLOVÁ, Barbara. a kol. *Dějiny českých médií v datech*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, 440 s. ISBN 80-246-0632-1.

KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a jejich role v totalitním systému*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Vyd. elektronicky. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 556-558 (XIX. – s. 9-11). 890 s. ISBN (neuveđeno)

[on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

KÖPPLOVÁ, Barbara. *Tisk*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 566-569 (XIX. – s. 19-22). 890 s. ISBN (neuveđeno)

[on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf

- KURAL, Václav a kol. *Československo roku 1968*. 1. díl: *Obrodný proces*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. 207 s. ISBN 80-901337-7-0
- ŁOWIECKI, Maciej Tadeusz - ŽANTOVSKÝ, Petr. *Manipulace v médiích*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 120 s. ISBN 978-80-86723-50-1
- MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Ediční řada Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 16. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 169 s. ISBN 80-85270-30-7
- MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2000. 415 s. ISBN 80-7217-128-3
- MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: Extenze člověka*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1989. 350 s. ISBN 80-207-0296-2
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-200-9
- MILTON, John. *Areopagitika aneb řeč o svobodě tisku*. Vyd. 1. Praha: Ing. Rudolf Mikuta, 1946. 95 s. ISBN (neuvedeno).
- PAUER, Jan. *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy: pozadí-plánování-provedení*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. 358 s. ISBN 80-7203-558-4
- PECKA, Jindřich a kol. *Sovětská armáda v Československu 1968-1991: Chronologický přehled*. Ediční řada Studie, materiály, dokumenty, sv. 9. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 231 s. ISBN 80-85270-54-4
- PECKA, Jindřich - BELDA, Josef - HOPPE, Jiří. *Občanská společnost 1967-1970: Emancipační hnutí uvnitř národní fronty 1967-1970*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Díl 2, sv. 1. Vyd. 1. Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1995. 586 s. ISBN 80-85270-42-0
- PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Vyd. 1. Praha: Brána, 2003. 326 s. ISBN 80-7243-162-5
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 327 s. ISBN 80-7178-926-7
- ŠEBESTA, Karel. *Jazyk totalitního režimu*. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. s. 553-555 (XIX. – s. 6-8). [on-line]: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf
- TAYLOR, Kathleen. *Brainwashing: manipulace s myšlením – historie a současnost*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 423 s. ISBN 80-7106-773-3

VERICK, M. A. *Mediální monopol*. Vyd. 1. Praha: EarthSave, 2009. 213 s. ISBN 978-80-86916-09-5

VONDROVÁ, Jitka - NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa: Kapitulace (srpen 1968-listopad 1968)*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Díl 9., sv. 3. Vyd. 1. Praha-Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 2001. 640 s. ISBN 80-7285-031-8, 80-7239-153-4

VONDROVÁ, Jitka - NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti Československé krize 1967-1970: Září 1968-květen 1970*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970. Díl 4., sv. 3. Vyd. 1. Praha, Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1997. 391 s. ISBN 80-85270-66-8, 80-85765-93-4

VYBÍRAL, Zbyněk. *Vymoderovaný svět : Úvahy nad vytvářením nové "reality" aneb Co chce říci Tózan?: Kratší eseje a glosy z let 1993-1997*. Vyd. 1. Hradec Králové: Konfrontace, 1997. 150 s. ISBN 80-86088-01-4

Internetové zdroje

RŮŽIČKA, Daniel. *Leden-srpen 1969: Oklešťování svobody médií*. [online]. [cit. 1. dubna 2010]. *Vše o ČT. Vývoj televizního vysílání v datech, archivní záběry, kuriozity. Historie 1968-1969*. [online]:

http://www.ceskatelevize.cz/ct/historie/1968-1969.php?leta1968_1969kapitola=7

Popis hrnečku. *Listy*. 24. 4. 1969, roč. 2/1969, č. 16, s. 1-2.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Listy/2.1969/16>

Projev soudruha dr. Gustáva Husáka. *Rudé právo*. 18. 4. 1969, roč. 49, č. 91, s. 1.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/18/>

Vaše úsilí podpoříme konkrétními činy. *Rudé právo*. 19. 4. 1969, roč. 49, č. 92, s. 1.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/19/>

Stanovisko Národní fronty. *Rudé právo*. 22. 4. 1969, roč. 49, č. 94, s. 1.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/22/>

Odpovědnost = upřímnost. *Rudé právo*. 29. 4. 1969, roč. 49, č. 100, s. 2.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/4/29/>

Bodláčí v Květech. *Rudé právo*. 1. 5. 1969, roč. 49, č. 102, s. 7.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/5/1>

Slovo do vlastních řad. *Rudé právo*. 17. 5. 1969, roč. 49, č. 114, s. 1-2.

[on-line]: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/5/17>

Československá socialistická republika. *O některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 36, č. 127, s. 2.

[on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1523>

Československá socialistická republika. *O zřízení Federálního úřadu pro tisk a informace.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1980, částka 45, č. 180, s. 6.

[on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1996>

Československá socialistická republika. *O změnách v organizaci a působnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky.* In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1988, částka 10, č. 60, s. 1-4.

[on-line]: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1988/sb10-88.pdf>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků (text)

Příloha č. 2: Manifest „Nesmíme mlčet“ (text)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků¹⁰¹

Říkáme především sami sobě, s čím stojí a padá věda, umění a novinářství a co my, vědci, umělci a novináři, chceme dělat a hájit. Patříme ke vzdělanému národu, s nímž nás nerozlučně, tak jako mateřský jazyk, spojují společná práce a dějiny. Proto se obracíme i ke svým spoluobčanům, abychom je ujistili, že s nimi sdílíme starost o svobodu a osud i smysl socialismu.

Posláním kultury je poznávat a tvořit, přinášet užitek a radost. K tomuto se hlásíme za okolností příznivých i nepříznivých. Ze zkušenosti víme, že kultura je krví národa a že tělo s přiškrcenými tepnami umírá. Hledáme pravdu, poznané pravdě neodporujeme, službu pravdě považujeme za své poslání.

Hledat pravdu a dobývat pravdu a v jejím světle žít znamená pro nás hledat a dobývat svobodu. Pravda a svoboda jsou pro nás nerozlučně spjaty. Svobodu nemůže nikdo udělovat, není to dar, je to úkol.

Žádná doba nedává nikomu nic zadarmo, svoboda tvůrčího projevu, badatelská nezávislost i volnost veřejného mínění musely být vždy znovu dobývány. Součástí našeho poslání bylo, je a bude zdolávat překážky, které nám kladou mocenské zájmy i lidská zaslepenost. Čím větší jsou tyto překážky, tím větší je i mravní náročnost našeho postavení.

Dnes jsou omezována základní kulturní práva, kultuře jsou upírány možnosti, které už dávno považovala za vybojované a jsou jí vnucovány falešné cíle. Jsme svědky překrucování událostí minulých i přítomných. Znovu a beze studu se vynořují lidé, kteří v uplynulých dobách neprokázali věrnost, ale ochotu přizpůsobování, neprokázali schopnost, nýbrž odbornou nedostatečnost, nesloužili pravdě, nýbrž mocným lidem.

Není ohrožena jen kultura. Popřením svobody projevu jsou ohrožena všechna lidská práva a všechny občanské svobody. Jestliže se správa veřejných věcí má zase dostat do

¹⁰¹ JECHOVÁ: *K historii koordinačního výboru...* s. 121-122

rukou lidí, kteří dlouhá léta nedovedli řešit politické a hospodářské úkoly země, nevidíme žádnou záruku pro důstojnost a jistotu života dalších generací. Slyšíme, že věda, umění a novinářství patří státu a že je má ovládat. Ale tak, jako půda patří rolníkům a továrny dělníkům, patří noviny čtenářům, rozhlas posluchačům, film a televize divákům, věda a umění všem lidem, kteří je potřebují. Kultura není majetkem státu, kultura je majetkem lidí.

Tato chvíle nás těžce zkouší a zkouší i naši odvahu, pevnost a rozum. V této zkoušce chceme obstát se ctí před svým svědomím, před svými spoluobčany i před zkoumavým a bezohledným pohledem našich dětí.

Zásahy proti kultuře se stupňují. Budeme j im čelit, jak jsme nejlépe schopni. Naše svazy vědců, umělců a novinářů – pokud v jejich čele budou stát řádně zvolení představitelé - se už nikdy nepropůjčí k tomu, aby potlačovaly hodnoty, které mají chránit. Nikdo z nás nezradí své kolegy a tím ani sebe.

Můžeme být umlčeni. Nemůžeme však být nikdy donuceni k tomu, abychom vyslovili cokoli, co si nemyslíme. Můžeme být připraveni o svobodu projevu. Nikdo nám však nemůže vzít svobodu ducha, jasnost vědomí a důstojnost. Rozum zůstává dál mírou činů a čest a věrnost mírou lidí.

Česká kulturní obec je věrná a zůstane věrná svým myšlenkám a všemu tomu, k čemu dospěla v pravdě a poznání, svému jazyku, svým národním tradicím a svému lidu. A protože chce jako dosud tvořit, bude hájit své poslání a rozvíjet kulturní hodnoty podle svého svědomí, navzdory nepřízni doby.

Toto prohlašujeme veřejně a důrazně.

Příloha č. 2: Manifest „Nesmíme mlčet“¹⁰²

Během posledního měsíce bylo v Československu zastaveno (výnosem Úřadu pro tisk a informace nebo nátlakem na vydavatele) 5 týdeníků a měsíčníků – časopisy *Politika*, *Zítřek*, *Studentské listy*, *Listy*, *Reportér*, *Plamen*, *Svět v obrazech*, *Literární život* a *MY 69*. Některým z nich byla zrušena registrace, jiné byly zastaveny „dočasně“. Je to úder proti socialistickému tisku, který nemá v našich dějinách obdoby, když nechceme srovnávat s obdobím po Mnichovu a 15. březnu 1939, a který má jen málo obdob ve světové historii; poslední zásahy Novotného režimu proti tisku se ve srovnání s ním zdají nicotné. Zastavené časopisy vycházely celkově v nákladu téměř 1 milionu výtisků. I to svědčí o hloubce a šíři vedeného úderu. Další zákroky se připravují - „napomenutími“ a „důtkami“, které uděluje Úřad pro tisk a informace. Jiné časopisy, např. deník *Práce* nebo *Nová Svoboda*, nemají být tím, čím byly, neboť jejich šéfredaktoři a někteří redaktoři byli donuceni k demisím.

Myslíme, že k tomuto zásahu nelze mlčet. Jinak mohou přijít zítra další proti nakladatelstvím, divadlům, filmům, pozitíí proti svobodnému vyjadřování na schůzích nejrůznějších organizací a pak první „zákonně“ zatčený socialisticky angažovaný člověk. Co bývá potom, už všichni dobře víme.

Nesmíme mlčet, protože bychom jinak pohřbili naše závazky a předsevzetí, formulovaná a vyhlašovaná v nedávné době, poté, kdy jsme poznali skutky a metody bývalého byrokraticko-policejního režimu. Víme, k jakým důsledkům pro morálku národa i každého jednotlivce vedou zrady vlastního svědomí.

Nesmíme mlčet, jestliže jsme pochopili, že zákroky namířené proti socialisticky angažovanému tisku jsou zákroky proti všem socialisticky angažovaným lidem v naší zemi, proti přemýšlejícím dělníkům, technikům, lidem pracujícím v továrnách, na polích nebo v kancelářích a školách.

Vyjadřujeme solidaritu pronásledovaným časopisům a protestujeme proti postupu otvírajícímu cestu nezákonným represím, nejen vůči tisku. Žádáme, aby naše

¹⁰² BARTOŠEK, Karel. *Nesmíme mlčet: Výzva z jara 1969*. In: *Ročenka Československého dokumentačního střediska 2003*. Praha: Československé dokumentační středisko, 2004, s. 171-172

zákonodárné orgány okamžitě projednaly současný stav a volaly k odpovědnosti vládu a úřady, které porušují a svévolně vykládají naše zákony a vlastní programová prohlášení. Vyzýváme vás, všechny ty, kterým jde o skutečný klid, tolik potřebný pro tvůrčí a poctivou práci pro naši zemi, abyste se připojili - podpisy či stanovisky přijatými na vašich shromážděních - k našemu prohlášení a dali to na vědomí našim zákonodárným a výkonným orgánům, Národnímu shromáždění, České národní radě, vládám.

Nesmíme mlčet, nechceme-li vydat naši zemi zcela těm, kteří si dnes opravdu zahrávají s budoucností socialismu v Československu.

NESMÍME MLČET, chceme-li se nazývat lidmi.

Mezi prvními signatáři byli:

*ZV ROH Elektrárna Pruněřov
ZV ROH Výstavba
energetických závodů,
elektrárny Ledvice
ZV ROH Výstavba
energetických závodů,
elektrárny Počeradý
ZV ROH Elektrárna Ervénice
ZV ROH Elektrárna
Komořany
Podnikový výbor ROH
Elektrárna Tušimice
ZV ROH ČKD Naftové motory
Praha*

*Pražský studentský parlament
Divadlo S. K. Neumanna (35
podpisů)
K. Bartošek - historik
A. Blažek - student
R. Budínová - ekonomka
L. Holeček - student
J. Hegr - malíř
V. Jiránek - karikaturista
I. Klíma - spisovatel
S. Kohout - předseda ZV ROH
Elektrárna
Tisová
R. Lukeš - architekt*

*P. Minařík - dělník
J. Ort-Šnep - kameraman
L. Pacovský - tajemník
ČeFiTes
J. Papoušek - filmový režisér
J. Pittermann - novinář
P. Pithart - právník
E. Pluhař - redaktor
R. Slánský - technik
J. Smolanová - studentka
L. Sochor - filozof
F. Šamalík - právník
J. Tesař - historik
O. Váňa - redaktor*